

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**S. Augustinus, Episcopus in Africa Hipponensis, Veritatis
Evangelico-Catholicæ In Potioribus Fidei Controversiis
Testis Et Confessor, Contra Bellarminum Et Alios
Scriptores Papæos, antiquos pariter & ...**

Reiser, Anton

Francofvrti, 1678

Liber Secvndvs, De Sacramentis In Genere

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72506](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72506)

effectum Baptismi percipiendum in adultis est necessarius. Si contra Vindicem Augustinianum *Neuserus*. In utriusque Discursu essent, de quibus Lector moneri posset, & fortè deberet, nisi ex ante dictis cum iudicio discernendum videretur non adeò difficile, quidquid ad Veritatis Evangelicæ testimonium exinde referendum est. Paucis & vel tribus, ut ajunt, verbis, etsi omnes ferè hanc Augustini sententiam explicare conati, ut plurimum contra sancti Doctoris accuratè distinguentis mentè, confundunt intentionem conferentis Baptismum cum intentione eundem suscipientis, quod fieri non debebat, cum de utràque non indifferenter sit judicandum; neq; tamen *Vasquezii* explicatio à *Neusero* ad defendendum readsumta, neque etiam nova *Norisi* inventio de exclusionè Fidei seu credulitatis vel existimationis da re & effectù Sacramenti, evangelicorum sententiæ quidquam præjudicii creat aut periculi infert, sed utraque potius non parùm confirmat. De *Vasqueziana* per se patet ad oculum, ac suprà jam id indicatum fuit. Sed & *Norisi* eorum concurrunt; qui quamvis valde diversa patet, intentionem faciendi, quod facit Ecclesia, & existimationem de fructu Sacramenti, si tamen rem accuratius ponderasset, prout fas erat atque justum, facile potuisset observare, ubi hæc posterior deest, de priori non magnam adeò spem esse faciendam, quod quivis aliquali præditus ingenio videt. Grati de cætero acceptant Evangelici ingenuam *Neuseri* confessionem, Augustini tanquam Testis Evangelicini hoc etiam puncto, uti in pluribus aliis, consensum ultrò largientis. Desinant igitur nobis posthac Romanenses objicere auctoritatem Augustini, utpote à Patribus Tridentinis rejectam.

LIBRI SECVNDI,

De

SACRAMENTIS IN GENERE,

CAPUT PRIMUM, SEPTIMUM, & DECIMUM,

De

Efficiã Sacramentorum ex opere operato.

vid. D.
Hutteri
Locor.
Theol. p.
615.

OMnem ferè statùs & cultùs Papistici rationem in hac doctrinà de opere, quod barbarè & nove contra stylum orthodoxæ Antiquitatis vocant, *operato*, à Scholasticis Doctoribus tanto hæctenus opere commendata, quamvis non uno eodemque modo explicata, & nihilo tamen minus per Synodi Tridentinæ decretum stabilitam esse, facile agnosceret & fatebitur, cui datum est atque concessum, arcana ejus singulari studio penetrare. Remoto certe hoc opere *operato*, etiam ad eorum sensum intellecto, qui Scholasticorum non adeò subtiles, sed nimis crallos de eo conceptus aliqua ratione student emollire & pro viribus mitigare, maximam, si non omnem plane cultùs publici molem cadere est necessum, quo è contrario aliquatenus adhuc stante stat res Ecclesiæ publica Romanorum. Mirum hinc non immeritò videtur, esse & vivere inter Evangelicos, quibus præ nimio Pacis & inter partes vix unquam componendos præpostera reconciliationis studio, hie loquendi modus in libro *Augustinæ Confessionis* Symbolico expressè rejectus placet, & cuius usum non planè nullum in re Sacramentaria ad sensum & mentem Analogiæ Fidei ac orthodoxæ Veritatis esse, sibi met ipsis & simul aliis, utut frustra persuadere conantur. Nos jam missis eorum syncreticis incrustationibus, rectà ex instituto ad Bellarminum, & eo duce ad Augustinum convertimur, visuri, quæ ejus de opere hoc operato fuerit sententia, & num hæc doctrina (phrasin namque cum ignorasse, ejus defensores ultrò agnoscunt & fatentur) ipsi fuerit cognita a que eo defensa, Bellarminus certe, ut hoc obtineat, tribus rem modis adgreditur, triplici demonstrationis genere usus; quo iterum successu, examen docebit. *Primum* sequentibus etiam proximioribus exhibet verbis, quæ ad ejus de hac phrasi mentem penitus intelligendam omninò adscribi debent. *Vt intelligamus, quid sit opus operatum, notandum est, in justificatione, quam recipit aliquis, dum percipit Sacramenta, multa concurrere, nemirum, ex parte DEI, voluntatem utendi illà re sensibili; ex parte Christi, passionem ejus; ex parte Ministri, potestatem, voluntatem, probitatem; ex parte suscipientis, voluntatem, Fidem & penitentiam; denique ex parte Sacramenti, ipsam actionem externam, quæ consurgit ex adplicatione debitæ formæ & materiæ. Cæterum ex his omnibus id, quod activè & proximè atque instrumentaliter efficitur gratiam*

vid. D.
Krom. in
in Locis
Anti Sync.
p. 222.

gratiam justificantem est sola illa actio externa, quae Sacramentum dicitur, & haec vocatur opus operatum, accipiendo passivè, ita ut idem sit, Sacramentum conferre gratiam ex opere operato, quod, conferre gratiam ex vi ipsius actionis Sacramentalis à DEO ad hoc instituta, non ex merito agentis vel suscipientis, quod Augustinus illis expressit verbis: Ipsum per seipsum Sacramentum multum valet. Nam voluntas DEI, quae Sacramento utitur, concurrat quidem activè, sed est causa principalis. Passio Christi concurrat, sed est causa meritoria, non autem effectiva, cum non sit actu, sed praeterierit, licet in mente DEI maneat objectivè. Potestas & voluntas Ministri concurrunt necessario, sed sunt causa remota, requiruntur enim ad efficiendam actionem ipsam Sacramentalem, quae postea operatur immediatè. Probitas ministri requiritur, ut ipse Minister non peccet Sacramento non tamen ipsa est causa gratiae in suscipiente, nec jurat suscipientem per modum Sacramenti, sed solum per modum impetrationis & exempli. Voluntas, Fides & poenitentia in suscipiente adulto requiruntur necessario, ut dispositiones ex parte subjecti, non ut causa activae, non enim Fides & poenitentia efficiunt gratiam Sacramentalem, neque dant efficaciam Sacramenti, sed solum tollunt obstacula, quae impedirent, ne Sacramenta suam exercere possent efficaciam, unde in pueris, ubi non requiritur dispositio, fit sine his rebus justificatio. Multum sine dubio fudavit Bellarminus & alii, usque dum rem hanc à Scholasticis anterioribus quam-maximè intricatam ad suam mentem & sententiam extricavit, adque liquidum reduxit, si modò id praestitit, quod ante & post omnes alios praestitisse voluit videri. Sunt autem, quod omnino notandum in his Bellarmini vobis bona malis mixta, & versâ vice bonis mala. Rectè dixit & scripsit Bellarminus, Sacramenta gratiam conferre non ex merito agentis vel suscipientis, id quod Augustinum verbis à se laudatis testatum esse voluit, de quibus post. Neque id Evangelicis potuit aut debuit opponi, qui Sacramentorum virtutem & efficaciam, non ex Ministri operantis, aut hominis illud suscipientis, dignitate ac merito, attentione & devoto erga illud adfectu aestimari, sed ex Authoris DEI institutione, potentia & gratiosa operatione in solidum dependere statuerunt. Minus autem rectè & orthodoxè voluntatem, fidem & poenitentiam quasi dispositiones ad gratiam Justificationis in Sacramentorum usû accipiendam praevas requisivit, neque id ullibi docuit Augustinus, ut suo tempore & loco uberius demonstrabitur; Evangelicis fidem in specie quidem ad Sacramenti usum requirentibus, sed non quasi virtutem & efficaciam Sacramenti in se pendeat ex Fide nostrâ, sed quia Fides ex instituto DEI organon est & instrumentum salutare, per quod Beneficiorum, quae in Sacramentis liberali & benignâ DEI manu obferuntur, participes reddimur, Fide tanquam manu opis divinae indigâ & verè mendicâ amplectimur, ac per eam ipsa suam in nobis efficaciam operantur Sacramenta. Quae de pueris & infantibus, quod sine fide per Sacramenta justificentur, Bellarminus subiungit, quia suum infra locum illa habebit quaestio, eorum quoque reservantur. Nunc id insuper adhuc notandum venit, quod, etsi Bellarminus contra veteres Scholasticos videatur in defendendâ Sacramentorum efficaciam ex opere operato non excludere fidem, sed includere, pro calumniâ habens & mendacio, si aliter de sententiâ Papistarum judicetur; aliâ tamen id ratione fiat, quam ut Evangelicos ad consensum pertrahere possit. Ut enim non repetam, quod modò animadversum, fidem ab eo non considerari ut organon, beneficia Sacramentalia adprehendens, sed inter dispositiones praevas tantum numerari, obstacula efficaciam Sacramentorum impediencia removens; illud praesertim venit observandum, quod infra itidem in sede propria uberius monebitur, Bellarminum & Papaeos in communi scriptores fidem per notitiam modò & qualemcunque ad sensum describentes huic rei satis omnino non facere, ubi ipsa salutaris fiducia & fiducialis beneficiorum in Sacramentis à Deo gratiosè oblatorum adprehensio requiritur, ut Sacramenta in se efficaciam utentibus etiam sint salutaria. Dictum Augustini à Bellarmino in descriptione operis operati laudatum penitus & accuratè conspectum ostendit, Bellarminum, nescio, an singulari studio, an laudatâ minus in observatione, iterum in foro contradictionis versari. Dum enim pro efficaciam Sacramentorum in genere ex opere operato pugnat, hâc imprimis Augustini auctoritate munitus, quae, ut integer contextus statim plenè adscribendus habet, de Sacramento Circumcisionis in Veteri Testamento agit; & Bellarminus in sequenti Controversiâ de Differentiâ Sacramentorum Veteris & Novae Legis expressè scripsit, omnes Catholicos convenire, Sacramenta Veteris Testamenti & Legis, quae Mosaeica proprie dicuntur, quibus circumcisio adnumeratur, non contulisse gratiam ex opere operato, hanc sententiam

Lib. 4. de
Bapt. cap.
24.

tiam ex Divinis literis, Patrum scriptis, rationibus etiam in scriptura fundatis, quia & solutione objectionum in contrarium adduci solitorum prolixissime conatus demonstrare, eometipso manifestam incurrit contradictionem, nullo plane modo conciliabilem vel conciliandam. Quamvis nec Circumcisionis Sacramento in se spectato Augustinus efficaciam ex solo opere operato, exclusa Fide, non historica, sed saluifica & fiduciali bonorum in hoc Sacramento oblatorum adprehensione, his adscripserit verbis, quæ cum antecedentibus & ad capiendum augusti Patris sensum quam-maximè pertinentibus loco per Bellarminum citato ita leguntur: *Veraciter conijcere possumus, quid valeat in parvulis Sacramentum Baptismi, ex circumcissione Carnis, quam prior accepit populus, quam prius, quam acciperet, justificatus est Abraham, sicut Cornelius etiam dono Spiritus Sancti prius quam baptizaretur, ditatus (aliàs, donatus) est. Dicit tamen Apostolus de ipso Abraham, signaculum Fidei Iustitiæ, quia jam corde crediderat, & deputatum illi erat ad Iustitiam. Cur ergo ei præceptum est, ut omnem denique masculum octavo die circumcideret, qui corde nondum poterat credere, ut ei deputaretur ad Iustitiam, nisi quia & ipsum per se ipsum Sacramentum multum valebat, quod in Filio Moysi per Angelum est manifestatum, qui cum adhuc in circumcissione à Mare ferretur, præsentis & evidenti periculo, ut circumcideretur, exactum est, & cum factum esset, depulsa est pernicies. Sicut ergo in Abraham præcessit Fidei Iustitiæ, & accessit Circumcissio, signaculum Fidei Iustitiæ; ita in Cornelio præcessit sanctificatio spiritualis in dono Spiritus Sancti, & accessit Sacramentum regenerationis in lavacro Baptismi. Et sicut in Isaac, qui octavo suæ Nativitatis die est circumcissus, præcessit signaculum Iustitiæ fidei, & quoniam Patris fidem est imitatus, secuta est ipsa in crescente Iustitiæ cujus signaculum in Infante præcesserat; ita & in baptizatis infantibus præcedit regenerationis Sacramentum, & si Christianam tenuerint pietatem, sequitur etiam in corde conversio, cujus mysterium præcessit in corpore. Videtur quidem infantibus hic denegare fidem Augustinus, sicut in aliis pluribus locis; & hinc statueret, Baptismum iis collatum habere efficaciam ex opere operato, eum videlicet in modum, qui in Veteri Testamento Sacramentum Circumcisionis in octiduanis infantibus fuit Signaculum Iustitiæ Fidei; dum è contrario in Abrahamo præcessit Iustitiæ Fidei, sicut in Cornelio sanctificatio spiritualis per oblatum Spiritus Sancti donum, antequàm & ille iussu DEI circumcideretur, & hic baptizaretur. Atqui hæc adultorum & infantum sive circumcisorum, sive baptizatorum differentia, quam & Evangelici suo quodam modo cum Augustino attendunt, non cogit, ut vel Baptismum vel Sacramentum Circumcisionis suam habere & habuisse efficaciam in Infantibus ex solo opere operato, ac Infantes baptizatos & ex DEI mandato circumcisos in illo statu gratiæ, quam per usum Sacramenti acceperunt, Fidem non habuisse ex Augustini sententiâ statuendum sit; cum si mentem ejus ritè attendamus, id quod debito infra loco amplius è collatione plurium testimoniorum demonstrabitur, sanctus Pater non tam baptizatis, vel circumcissis, quàm baptizandis adhuc vel circumcidendis Fidem denegarit, eam ante Circumcisionem & Baptismum Abrahamo & Cornelio adscribens, id quod inde præprimis constat, dum Sacramentum Circumcisionis, absque respectu & non attentâ inter adultos & infantes differentia, Apostolo præeunte dixit Signaculum Fidei Iustitiæ, ad quem modum ubi Baptismum esse dixit Sacramentum Fidei, sive adultis, sive infantibus conferatur, in illis Fidem ex auditu Verbi accensam obsignans & confirmans, his autem conferens primùm & in corde accendens, modo nobis hominibus imperferutabili. Et hoc sufficere potest ad primum genus demonstrationis ex Augustino, quo Bellarminus pro efficacia Sacramentorum ex opere operato militavit.*

Secundum nunc sequitur, in quo etiam pleraque contra Calvinianos, virtutem Sacramentis tantum adscribentes signativam & significativam, producta videantur argumenta, Evangelicorum sententiam non oppugnantia; quia tamen expressè Lemma præscripsit Bellarminus, *quod Sacramenta ex opere operato conferant gratiam*, ea examinari opus est loca, quibus ex Augustino ad illud demonstrandum usus est, ut lectori porò constet, an operis operati signum, si non in verbis, in sensu tamen venerit ei unquam in mentem. Tria autem sunt loca, quibus id evincere se posse existimat Bellarminus. Primus hic est: *Invenio, non tantum passionem pro nomine Christi, id, quod ex Baptismo deerat, posse supplere, sed Fidem etiam cor dis- que conversionem, si forte ad celebrandum Baptismi mysterium in augustis temporibus currere non potest.* Addit de suo Bellarminus, *Si ergo Martyrium aliquando, aliquando*

Lib. 4. de
Bapt. cap.
22.

Fides

Fides cum cordis conversione supplet Baptismi vicem, manifestè sequitur, non justificare Fidem excitando, sed immediatè Christi merita adplicando ac immediatè justificando. Et post repetitionem illius testimonii, quod demonstrationis primum genus proximè exhibuit, quo Augustinum probasse scribit, *Sacramentum Baptismi multum parvulis prodesse etiamsi Fide careant, ex Circumcisione, quæ octavo dabatur die; & docuisse, Sacramentum non operari excitando Fidem, sed vi suâ efficiendo,* Secundum producit locum hoc verborum tenore: *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, & ideo contenta sacrilegos facit; impiè quippe contemnitur, sine quâ non potest perfici Pietas.* Bellarminus hæc subiungit: *Si tantum excitarent Fidem objectivè, non modo non inenarrabiliter valerent plurimum, sed vix aliquid valerent.* Nam de Concione nemo dicere, eam inenarrabiliter plurimum valere, cum multis sæpissimè Concionibus vix aliqui moveantur; & tamen fatetur Lutherus in libro contra Johannem Cochleum, multò efficacior esse Concione Baptismo, quod verissimum est, si agatur de efficacia Fidem provocandi. Tertius super adhuc & locus: *Vndè tanta virtus Aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat?* Et infra: *Mundatio nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in Verbo.* Sed nullus ex his Augustini locis quidquam ad efficaciam

Lib. 19.
contra
Faustum
cap. 2.

Sacramentorum ex solo opere operato demonstrandam confert. Non primus, ut potè de statu & casu necessitatis agens, in quo Fidem solam, sed veram & vivam, ipsam videlicet Fiduciam, & fiducialem gratiæ DEI ex Verbo promissionis & simul etiam benevolæ beneficiorum oblationis adprehensionem sufficere absque Sacramento docet, latronis in cruce conversi exemplo verum id esse testatus. Dum verò Bellarminus sequi inde putat, *non justificare Sacramenta Fidem excitando; sed immediatè Christi Merita adplicando, ac immediatè justificando;* præter & contra Augustini mentem opponit non opponenda, idque in actu Baptismi excludit, quoad vi propriæ hypotheseos quam maximè includi debet. Si enim Baptismus hominem justificat, & Apostolus hominem per Fidem justificari docet, id quod infra ex Augustino demonstrabitur, quæ, quælo, ratione Fides, medium videlicet & instrumentum, per quod homo gratiam Justificationis, quasi manu extensa à benigna DEI justificantis manu accipit, abesse posset? Et si ex sententiâ Bellarmini Sacramentum Baptismi hominem justificat, *Christi merita adplicando,* & immediate quidem, seclusis nimirum operibus, neque attentis dispositionibus præviis, quas Papæi Doctores in antecessum ab homine justificando prærequirunt, ut de aliis hic intercurrentibus jam non dicam; necessum omnino est adesse Fidem, per quam ex Instituto DEI merita Christi adplicantur, & sine quâ Fide Christi merita, ut in se pretii & valoris infiniti, nemini etiam baptizato profunt vel adplicantur. Quam illi testimonio, quod in primo demonstrationis genere etiam occurrit, Bellarminus adficavit glossam, jam est ostensum, provenire eam ex non intellectâ Augustini mente, non baptizatis jam, sed adhuc baptizandis infantibus Fidem salvificam denegantis, interque statum adultorum & infantum accuratissimè distinguentis, quod ab eo itidem in descriptione Sacramenti Circumcisionis tempore Veteris Testamenti est observatum. Estque è diametro Doctrinæ Augustini contrarium, quod Bellarminus ex laudato Augustini testimonio perperam, ut dixi, intellecto sequi putat, docuisse eum, *Sacramenta non operari Fidem excitando, sed vi suâ efficiendo,* gratiam videlicet Justificationis, cum tamen, ut itidem supra monui, Sacramentum Circumcisionis non semel dixerit *Signaculum Infitiæ Fidei,* quo autem modo illud, nisi Fidem simul conferat, per quam Justitia impetratur, & per ipsum Sacramenti usum & actum obfignatur, accessuris proximè aliis ex eodem testimonio, quibus etiam Baptismus expressè *Sacramentum Fidei* dicitur, quod elogium Baptismi Sacramento non competeret, si Fidem in Infantibus non accenderet, in adultis verò augmenta non conferret & obfignaret.

Traçt. 80.
in Joh.

Neque secundus ex Augustino locus à Bellarmino laudatus quidquam prodest, ut efficacia Sacramentorum ex solo opere operato, exclusâ Fide beneficia adprehendente, demonstraretur; fallaciterque & pro more satis perverse egit, inque ipsam simul Fidei analogiam impexit, hanc ex eo & non sufficienter expressâ Evangelicorum circa Sacramentorum efficaciam mente nectens consequentiam, omnino inconsequentem: *Si tantum excitarent Sacramenta Fidem objectivè, non modo non inenarrabiliter valerent plurimum, sed vix aliquid valerent.* Ubi enim Bellarminus legit hanc Evangelicorum, (contra quos hic eum agere patet inde, quia Fidem à Sacramentis quoad eorum efficaciam & usum salutarem excludit, quam illi quam maximè includunt, & per Sacramenta conferri & obfignari doceat) sententiam, *Sacramenta tantum excitare*

Fidem objectivè, quam tamen non aliter, nec alium in finem ea conferre statuit, nisi quatenus ex instituto DEI medium & Fides, per quam homo salutariter utens Sacramentis ea accipit & sibi applicat beneficia, quæ Deus per Sacramenta confert & obfignat. Et pro non planè nullo contentu ac vili nimis æstimo Fidei habendum est, quod, posito, si Sacramenta *tantum* excitarent Fidem objectivè, non modò non innarrabiliter plurimum, *sed vix aliquid valerent*, iudicio Bellarmini, hominis Fide vetà & salvificà indignissimi. Quid enim? An vix aliquid valere Fides objectivè considerata à Theologo dici debet, cui in sacris utriusque Testamenti literis tanta adscribuntur prædicata, & inter omnia illud quam-maximè dignum notatu, quod fides, objectivam nimirum, *imputetur ad justitiam*, ea videlicet Fides, quæ gratiam DEI Patris, ex omni respectu non nisi merè gratuitam, Meritum Christi omni ex parte sufficientissimum & valore infinitum, indeque provenientia & largiter profluentia Spiritus Sancti dona & bona amplectitur? Tale quid Bellarminum de fide ausum scribere, non immeritò mirantur, quicumque Fidei ex instituto DEI magnitudinem & pretium æstimare sacrâ duce scripturâ didicerunt. Æque leviter & inconsideratè scriptum est, quod in comparatione verbi visibilis & audibilis, verbi nimirum Sacramentalis & Concionalis vel prædicatorii, de hoc effutiit, illud non inenarrabiliter plurimum valere, *quia multis sæpè Concionibus vix aliquid moveantur*; ut ut statim sibimet in hoc ipso contradicens & scribens, dum verè Lutherum scripsisse debuit agnoscere, *multò efficacior em esse*, non absolutè, sed certo quodam respectu, *Concionem Baptismi, si nimirum agatur de efficacitate Fidem promovendi*, quo dum ea, quæ imprudenter in anterioribus scripsit, aliquatenus corrigere videtur voluisse, labore ulterioris Censuræ me sublevavit. Sed & *tertius* Augustini locus à Bellarmino pro Sacramentorum efficacità ex opere operato frustra producit, ut supra jam in prolixo ejus examine fuit ostensum, & proximè, ubi solutiones objectionum ex pluribus Augustini testimoniis ponderabuntur, iteratò demonstrabitur. Ut enim Bellarminus suo satis videatur facere officio, sex diversa ex Augustino testimonia examinat, quæ contra efficaciam Sacramentorum ex opere operato loquentur commendari.

Primum est, quo Augustinum docuisse, *non Sacramentum, sed Fidem Sacramenti justificare*, Lutherum & Melanthonem scribere, sine tamen loci mentione, monet Bellarminus, de suo addens, *nihil ejusmodi Augustinum verbis dicere expressis, sed potius contrarium*, videlicet, *parvulos esse fideles & salvari, si moriantur post Baptismum, quia, etiamsi non habeant Fidem, habeant tamen Fidei Sacramentum*, quod idem sit, ac si diceret, *parvulos non salvare Fidem, sed Fidei Sacramentum*. Subjungit, *Fortasse Lutherus* (& Melanthon) *hanc Augustini sententiam collegit ex iis verbis, quibus alibi docuit, Quia Baptismi mundari, id faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur*. Sed, respondet Bellarminus, *suprà jam ostendimus, nimirum in questione de formâ Sacramenti illud, quia creditur, non significare actum fidei, sed objectum*. Monet autem porro, quod si *inveniret alibi disertis hæc sententia verbis, sine dubio exponenda esset pro eo tempore solo, quo quis non potest habere Sacramentum; in ejusmodi enim necessitate sufficit fides Sacramenti cum vero ejusdem, ut alibi dicit Augustinus, sicut etiam è contrario in parvulis, qui non possunt actualem habere fidem, sufficit Fidei Sacramentum*. Ad hoc triplex responsum Bellarminum tria veniunt observanda, iisque in genere præmittendum, dum Lutherus & Melanthon Augustino hanc adscripserunt sententiam, *non Sacramentum, sed fidem Sacramenti justificare*, eam efficaciam Sacramentorum ex opere operato juxta Papisticam explicationem opposites, nihil aliud eos extra omne dubium respexisse, quam sæpius occurrentem in scriptis Augustini formulam loquendi, quâ Baptismum in specie non semel dixit *Fidei Sacramentum*, ea de causâ hoc elogio ornatum, quia non tam ipse actus Sacramentalis externus, quàm ipsa Fides Sacramenti, per Sacramenti collationem in corde baptizati accensa, & qua DEI dona & bona acceptantur, in salutari usu Sacramenti respicitur & requiritur. Et hinc contra Bellarminum primò notari debet, fallere eum & falli quam plurimum, Augustino contrariam huic adscribendo sententiam, imò mentem ejus non parùm invertendo. Dum enim sanctus Pater de infantibus baptizatis & post Baptismum morientibus scribit, *eos, etiamsi non habeant fidem, habere tamen fidei Sacramentum*, non idem est, quod Bellarminus vult, ac si diceret, *Parvulos non salvare fidem, sed fidei Sacramentum*. Id ut ostendam, non ipsam nunc tractabo de fide infantum baptizatorum ex Augustini sententiâ quæstionem, suo infra loco exhibendam; sed ex eorum Augustini Epistolâ, unde Bellarminus contra Lutherum & Melanthonem arripuit sumit quædam lectori exhibebo, ut videat, Bellarminum Augustini mentem & sententiam omninò pervertisse. Ita autem ibi Doctor augustissimus: *Sicut secundum quædam*

Epist. 23. ad
Bonifac.

Tract. 80.
in Joh.

Lib. IV. de
Bapt. c. 22.

Conf. D.
Carpzov.
Isag. in
libr. Symb.
pag. 415.

dum modum Sacramentum corporis Christi est corpus Christi, Sacramentum sanguinis Christi est sanguis Christi, ita & Sacramentum fidei est fides. Nihil est autem aliud credere, quam habere fidem; ac per hoc, cum respondetur parvulus credere, qui fidei nondum habet adfectum (in vindiciis Evangelico-Thomisticis conjecturam his adpositi verbis, suspicatus, forte legendum esse, effectum, neque adhuc tuto sententiam) respondetur, fidem habere propter fidei Sacramentum, & convertere se ad Deum propter conversionis Sacramentum, quia & ipsa responsio pertinet ad celebrationem Baptismi. Et post aliqua: Itaque parvulum, etsi nondum fides illa, quae in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei Sacramentum facit fidelem. Nam sicut credere, respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsa mente annuendo, sed ipsius rei Sacramentum percipiendo. Potuissetne sanctus Pater suam mentem clarius exponere, fallamque Bellarminiglossam manifestius evertere, quam dum ipsum Fidei Sacramentum esse scripsit Fidem, dum credere dixit nihil aliud esse, quam habere Fidem, dum infantem baptizatum habere Fidem, adeoque & credere docuit propter ipsum Fidei Sacramentum, eumque se ad Deum convertere propter ipsum Conversionis Sacramentum, quod Conversionis opus Fide & credenda acta priore, est solem in mundo tollere, perpetuasque orbi universo inferre tenebras? Secundo accedit notatum dignum, quod si Lutherus & Melanthon in ejus dicti commendatione, quod Augustinum, non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare scripserunt docuisse, ad ea respexerunt Augustini Doctoris verba, quibus aqua Baptismi cor hominis mundari statuit, id faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur, non sine causa & ratione certum id factum esse. Quod vero hic etiam Bellarminus, sicut supra, non fidei actum, sed objectum intellexisse sanctum Patrem putat, in eo iterum mali interpretis officio est functus. Anne enim putandum est, eum in Baptismi susceptione ipsum fidei actum, id est, beneficiorum in baptismo collatorum susceptionem & applicationem exclusisse, qui baptismum tam aperte totiesque vicibus iteratis Fidei Sacramentum dixit, non aliam ob causam, ut saepe haec dictum, quam quia per id Fides infanti confertur, quasi medium & organon, quo gratiam foederis Divini cum omnibus ad eam pertinentibus, sicut mendicus extensa manu Eleemosynam, apprehendit? Sit ita, agnovit Augustinus aliquam in modo & gradibus Fidei inter adultos & infantes differentiam, quam nec Evangelici omnino diffidentur; ipsum tamen actum Fidei, vi propriarum hypothesin, infantibus in baptismo susceptione denegare non potuit, Fidem tantum objectivam, sive solum Fidei objectum respiciens, in quod nisi ipsa Fides actu feratur, Fides erit nulla, ipsum quoque objectum, etsi valoris maximi nullius erit usus, sicut pretiosissimus etiam cibis famelico nihil proderit ante oculos expositus, nisi usu ejus famem sedare, inque succum possit convertere & sanguinem. Et mirum omnino videri debet, quod, cum paulo ante Bellarminus ex Evangelicorum sententia, quamvis non rite perceptam & expressam, Sacramenta tantum objective fidem excitare, hanc nexuerit consequentiam, Sacramenta vix aliquid valere, quae tamen inenarrabiliter plurimum valere scripsit Augustinus; nunc Bellarminus tam cito sui, & eorum, quae in eodem argumento non diu ante scripserat, oblitus & immemor, Augustino ausus fuerit imponere, quod in Sacramento baptismi, quod toties Sacramentum fidei, imò ipsam dixit Fidem, videlicet, ob gratiam Fidei in baptismo collationem, non actum Fidei, id est, beneficiorum in hoc Sacramento collatorum applicationem, sed objectum modo, absconditum quasi thesaurum, attendi debere statuerit, quod à mente sancti Patris est quam alienissimum, & simul quoque absurdissimum, qui, ut in laudatam ad Bonifacium Epistolam, productisque ex ea verbis agnovit & falsus est, parvulum non eam fide, quae in credentium (adultorum) voluntate consistit, fidelem esse, notanter tamen addidit, ipsius fidei Sacramentum facere eum fidelem, quod haec tenus esse potest satis, donec uberius hoc argumentum in sequentibus proximè tractetur. Nunc tertio illud in Bellarmini ad primum Augustini testimonium responso insuper noto, quod sancti Doctoris verba, non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare, si alicubi, prout jacent, in ejus scriptis invenirentur, sine dubio exponenda esse putat pro eo tempore solo, quo quis non possit habere Sacramentum, utpotè in qua necessitate sufficiat fides Sacramenti cum Voto. Atqui si structura Verborum, quae cum aliis Augustini in hoc argumento scriptis conveniunt, attendatur, non ipsius Sacramenti usus defectui ejusdem in casu necessitatis opponitur, sed ostenditur potius, quid in ipso Sacramento usu ex parte hominis illud suscipientis ante omnia sit respiciendum, videlicet, non ritus exterior, paucis quibusdam circumstantiis munitus, sed ipsa Sacramenti Fides, quae beneficia per Sacramentum collata suscipiuntur, quo respectu Bapti-

imum inprimis *Fidei Sacramentum* rectè dici, ex Augustino hæcenus orthodoxè didicimus.

Quæst. v.
& N. T.
qu. 59.

Succedat jam *secundum* ex eo contra efficaciam Sacramentorum ex opere operato testimonium, ad quod Bellarminus respondere studet, Sequentia id exhibet verba: *Qui Baptismum putat ratione carnali consistere, hic non est spiritualis; nec donum caeleste poterit consequi, qui se per Aquam, non per Fidem commutari credit.* Duo ad hæc reponit Bellarminus. Dicit *primò*, librum hunc non esse Augustini, sed alicujus hæretici, qui multa doceat & contra Fidem & contra Augustinum. *Demò*, Testimonium hoc non esse contra opus operatum, sed pro opere operato. Nam Authorem ejus non loqui de causâ formali, nec de efficiente Justificationis; ac dicere, hominem immutari & renovari non per externam lotionem, quasi Baptismus noster nihil sit, nisi carnis mundatio, ut olim baptisimata Judæorum; sed per Fidem, quæ cum est perfecta & viva, formaliter mandat & justificat. Et hanc Fidem, id est, formalem Justificationem dari in Baptismo, Authorem hunc dicere his verbis: *Aqua cernitur, sed, qui non videtur, spiritus operatur, ut Fides in ipso sit.* Ubi non potest loqui, inquit Bellarminus, de Fide imperfectâ & inchoatâ, quæ secundum nos disponit ad Justificationem, & quæ secundum Lutheranos adprehendit Justificationem; ita enim præcedere debet Baptismum. *Igitur de fide perfecta loquitur, quæ infunditur in Baptismo, & quæ justificat formaliter.* In genere iterum hic observo, non laudare Bellarminum nominatenus scriptorem Evangelicum, qui hoc Augustini testimonio in præsentî materiâ usus sit. In specie, exceptionem Bellarmini contra valorem & auctoritatem ejus, quasi Augustinum Patrem non agnoscentis, fortè aliquem habere locum posse, nisi, quod & supra ex occasione notatum, præter alios scriptores Papæos, ipse etiam Bellarminus hoc Authorem sub Augustini nomine fuisset usus, & quidem in argumento satis gravi, nimirum de Petri primatu agens, ubi hunc quoque Authorem inter eos viginti & quatuor Patres recensuit, quos totidem Scinoribus Apocalypticis comparavit, *Escobario* in libro Theologiæ Moralis celebrato, horum loco totidem scriptores suæ Societatis, id est, Ignatianæ, non sine orbis vere Catholici scandalo impudenter succenturiante. Quia autem nihilo minus & hoc non obstante, ob causâ, scilicet: bonitatem, Bellarminus ad hoc testimonium respondere conatus est, videamus, quid bonarum vel malarum attulerit mercium. Dicit, *non destruere illud efficaciam Sacramentorum ex opere operato, sed potius adstruere. Quo autem modo? Quia Author hic inquit, non de causa Justificationis efficiente vel formali, neq; etiam de externâ lotionem agit, sed de fide perfecta & vivâ, quæ formaliter mandat & justificat.* At qui, iterum ad hominem disputo, si in hoc Augustini, vel quicumq; sub Augustini nomine latet Author, testimonio non agitur de causâ Justificationis formali, quo, Bellarmine, modo in proximè sequentibus intelligi debet, dum aperte scribis, Fidem, quam cum distinctione singulari dicis perfectam & vivam, ex ejusdem Authoris mente, formaliter in Sacramento Baptismi, de hoc enim agitur, hominem mundare & justificare: Si præterea id quod itidè ex hypothesi Bellarminianâ fluit, Fides perfecta & viva in Baptismo mandat & justificat, efficaciam Sacramenti non potest operi operato adscribi, quam excludere Fidem, supra ex descriptione operis operati Bellarminianâ, quæ solam actionem externam commendat, vidimus. Sed hæc & talia, ut contraria & sibi invicem opposita, fortè Bellarmino tanti non visa fuerunt, quæ vim responsi possent eludere. Adque hæc pertinet etiam, quod cum alia insuper ejusdem Authoris nomen Augustini præ se ferentis verba proximè sequentia, Evangelicorum sententiam contra opus operatum confirmantia adduxit Bellarminus, ea, vi etiam adhibita, contra mentem scriptoris ad suas aptare hypotheses studuerit, postulata nondum probata, nec unquam probanda ingenimans, simul quoq; Evangelicorum sententiam, more solito, sed minus laudato, turpiter pervertere conatus. Ibi, dum fidem imperfectam & inchoatam disponere dicit ad Justificationem, fidemq; perfectam & formaliter justificantem infundi docet in Baptismo, ex quibus neutrum Augustino, vel huic scriptori non pauca ex Augustino mutavit, hic quidem loci venit in mentem; hic autem, dum Evangelicos statuere scribit, quod hæc inchoata & imperfecta, quam fidei perfecta & vivâ in antecedentibus contradistinxit, adprehendat Justificationem, quod falsò iis imputari, suo infra loco demonstrabitur.

In Levit.
Quæst. 84.

Tertium nunc sequitur ex Augustino testimonium, quo sanctum Doctorem duo dicere & docere monet Bellarminus. *Primò*, Ministrum hominem solum præbere Sacramentum visibile, DEUM verò præbere invisibilem gratiam. *Secundo*, ita comparari hæc duo, ut in quibusdam si Sacramento sensibile sine gratiâ invisibili, ut in Simone Mago per Philippum baptizato, in quibusdam sine Sacramento visibili gratiam invisibilem, ut in latrone converso. *Bellarminus*

Respon.

respondet, duobus modis hominem ministrare Sacramenta, uno modo, faciendo, quod potest ex naturali sua virtute; alio autem modo, adplicando Sacramenta ut Instrumenta à Deo mota & elevata ad actionem faciendam supernaturalem. Primò, inquit, modo verè dicimus, hominem non iustificare, sed solum corpus lavare, aut aliquid huiusmodi, & sic loquitur Augustinus. Alio autem modo itidem verè dicimus, hominè iustificare, sed non actione alià, quàm illa, quà Deus ipse utitur ad iustificandum. *Ad secundum dico*, inquit porrò Bellauminus, illa posse separari, non quod Sacramentum sensibile non sit causa invisibilis gratiæ, sed quod impediri possit effectus per obicem vel indispositionem subjecti, & quod possit DEVS etiam sine Sacramento suam dare gratiam. Ut nullitas, ne dicam, nugacitas huius responsi duplicis eò manifestior adpareat, opus est omninò, ut ipse Textus Augustini, quamvis aliquantò prolixior à Bellarmino ob id ipsum omisus, ut eò facilius in turbido piscari possit, huc adscribatur, qui loco per eum citato ita habet: *Advertendum est*, quoties dicit, ego Dominus, qui sanctifico eum, loqui de sacerdote, cum hoc Moysi etiam dixerit, & sanctificabis eum. Quomodo ergò & Moyses sanctificat & Dominus? Non enim Moyses pro Domino, sed Moyses visibilibus Sacramenti per suum Ministerium, Dominus autem invisibili gratià per Spiritum Sanctum, ubi totus est fructus invisibilium etiam Sacramentorum; nam sine istà sanctificatione invisibilis gratiæ visibilia Sacramenta quid profunt? Meritò autem quæritur, utrum ista etiam invisibilis sanctificatio sine visibilibus Sacramentis, quibus homo visibiliter sanctificatur, pariter nihil proficit: Quod utique absurdum est. Tolerabilius enim quisque dixerit, sine illis istam non esse, quàm si fuerit, non prodesse; cum in istà sit omnis utilitas eorum. Sed etiam hoc, quod sine illis ista esse non possit, quomodo rectè dicatur, intuendum est. Nihil quippe profuit Simoni Magi visibilis Baptismus, cui sanctificatio invisibilis defuit. Sed quibus ita invisibilis, quoniam adfuit, (etiam) profuit, visibilia quoque Sacramenta perceperant, similiter baptizati. Nec tamen Moyses, qui visibiliter sacerdotes sanctificabat, ubi fuerit ipse ipsius sacrificiis vel oleo sanctificatus, ostenditur; invisibiliter verò sanctificatum negare quis audeat, cuius tanta præminebat gratia. Hoc & de Johanne Baptista dici potest, prius enim baptizator, quam baptizatus adparuit; unde eum sanctificatum nequaquam negare possumus, id tamen in eo visibiliter factam non invenimus, antequam ad baptizandi veniret ministerium. Hoc & de Latrone illo, cui secum crucifixo Dominus ait, *Hodie mecum eris in Paradiso*, neque enim sine sanctificatione invisibili tantà felicitate donatus est. Proinde colligitur, invisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse ac profuisse sine visibilibus Sacramentis, quæ pro diversitate temporum sunt mutata, ut alia tunc fuerint, & alia modò sint; visibilem verò sanctificationem, quæ per visibilia fiat Sacramenta, posse sine istà invisibili adesse, non posse autem sine ista prodesse. Nec tamen ideo Sacramentum visibile contemnendum est, nam contemptor ejus invisibiliter sanctificari nullo potest modo. Hinc est, quod Cornelius, & qui cum eo erant, cum jam invisibiliter infuso Spiritu Sancto adparerent sanctificati, baptizati sunt tamen; nec superflua est iudicata visibilis sanctificatio, quam invisibilis jam præcesserat. Lib. II. c. 55. Quamvis autem id, quod de Latrone non baptizato hic habet, in retractationibus correxerit Augustinus, magis credendum esse statuens, eum fuisse baptizatum; ipsi tamen propositæ quæstionis tractationi nihil detrahit, in quâ sanctus Pater ita aperte efficaciam Sacramentorum ex opere operato destruxit, ut mirum sit, ausum fuisse Bellarminum aliquid contra in medium producere, ne dicam, nugari. Ipse nimirum ex verborum claritate debuit agnoscere, Sacramentum visibile, id est, juxta Bellarmini descriptionem, externam in administratione Sacramenti actionem, & gratiam DEI invisibilem ita ad Augustini mentem separari, ut in quibusdam sit Sacramentum sensibile vel visibile sine gratiâ invisibili, in quibusdam verò sine Sacramento visibili gratiâ DEI invisibilis; & tamen ne res liquida maneat, sed aliquatenus obscuretur, diversas hominis Sacramenta ad normam divinitus præscriptam ministrantis actiones est commentus, quam distinctionem si nihil ad rem facere dicam, ulteriori non opus erit responso, nec quidquam pro efficaciâ Sacramentorum ex opere operato per eam obtinebitur, non attentâ nimirum quod salutarem Sacramenti usum externâ Ministri actione, quæ tamen ad ipsum necessaria & ex Instituto DEI Sacramentum, sed invisibili Spiritu Sancti operatione & internâ illuminatione, qua homo in ipsa Sacramenti susceptione per fidelem donorum & bonorum divinitus collatorum apprehensionem verè iustificatur, sanctificatur, æque DEO in fedus gratiæ, recipitur, in numerum filiorum adoptatur, Ecclesiæ militanti tanquam fidelem mem-

membrum inferitur, ac firmâ spe hæreditatis æternæ Christimorte & merito partæ erigitur. Sed & neque alterum Bellarmini responsum Augustini & Evangelicorum contra opus operatum sententiæ quidquam impediendi adfert. Et si enim illud rectè Calvinianorum opinioni opponatur, quod nimirum Sacramenta non nuda sint signa gratiæ DEI, sed & simul causæ & media, organa & instrumenta, per quæ DEUS intuitu & pro liberrimâ voluntate suâ ordinavit hominibus ordine hoc suo legitime utentibus suam dispensare gratiam; ut ut etiam non male dicatur, Sacramentorum salutarem effectum posse ab hominibus Sacramento non ritè utentibus per obicem positum impedi; tamen neque illud vim frangit argumenti contra efficaciam Sacramentorum ex opere operato ad Augustini sententiam formati, cum si Sacramenta ex opere operato prodesse sine verâ Fide, nunquam non gratia DEI invisibili visibili Sacramento esset conjuncta, quod tamen posterius expressè negat Augustinus, adeoque & per consequens neque prius potest admittere; & hoc quoque, quod de obice dicitur, quammaximè locum habet, ubi de infidelitatis obice fortissimo in hac quæstione sermo est, ut potè omnibus modis operationem Spiritus Sancti per Verbum & Sacramenta agentis impediende, ne ea salutarem consequantur effectum.

Lib. 15. de
Triin. c. 26.

cap. 8.

Ad quartum nunc accedimus Augustini testimonium, quod iterum sine mentione Authoris contra opus operatum adferri solere scribit Bellarminus, inque eo sanctum Doctorem dicere monet, *solum Deum posse dare Spiritum Sanctum, & ideo Apostolos non dedisse Spiritum Sanctum, quibus imponebant manus sed orasse, ut descenderet.* Respondet autem, *aliud esse dona Spiritus Sancti, aliud ipsum Spiritum Sanctum. Dona Spiritus Sancti dare & conferre Sacramenta, ipsum verò Spiritum Sanctum propriè dare non posse nisi eum, à quo ille procedit.* Posse etiam dici, *Spiritum Sanctum ex autoritate non dari, nisi à Deo, à quo ille procedit; instrumentaliter tamen dari etiam ab hominibus.* Legi enim in actis Apostolorum, per eorum manus datum fuisse Spiritum Sanctum, quod etiam ibi fateatur Augustinus. De hoc Augustini testimonio in posterum quoque, ubi de Confirmationis Sacramento agetur. Nuncid solum ex eo notetur, quod sicut ex Augustini sententia olim per manus impositionem non ipsemet Apostoli Spiritum Sanctum conferrebant, sed orabant, ut veniret in eos, quibus imponebant manus, & sic exterior manuum impositionis ceremonia in se ad ipsam Spiritus sancti collationem nihil quidquam est operata; ita etiam de externâ in administratione Sacramentorum actione contra gloriâ jactari operis operati statuendum sit. Nec juvare causam opinionis Papistice potest distinctio inter ipsum Spiritum Sanctum & Spiritus Sancti dona, à Bellarmino hic commendata, à que Evangelicis non invitis agnita. Quem enim ad modum non nisi is, à quo procedit, propriè Spiritum Sanctum dare credendus est, ita etiam dona ejus non nisi ab eodem conferuntur, mediâtè quamvis per Verbum & Sacramenta. Et quia neque DEUS immediate suam nobis revelat voluntatem, neque etiam ipse Sacramenta dispensat, sed utrobique pro liberrimâ dispositione & dispensatione utitur hominum ministerio; hinc propriè magis dicitur DEUM id agere & operari, quam homines ut ut per homines id agat & operetur, quod ipsum de Donis Spiritus Sancti olim per Apostolos mediante manuum impositione concessis venit intelligendū, nec alia hic Augustini mens fuit, cujus nunc porrò quintum videamus contra efficaciam Sacramentorum ex opere operato testimonium, his expressum verbis: *Quid sunt corporalia queque Sacramenta, nisi verba quadam visibilia?* Ad quod Bellarminus respondet, *Sanctum Patrem eo in loco unum Sacramenti effectum assignare, id est, significationem, sed non propter ea ceteros negare, quos alibi sæpe posuerit. Cur autem eo in loco solum de significatione agat, fuisse causam, quia disputaverit de Sacramentis utriusque Testamenti in genere, ac proinde effectum ponere omnibus Sacramentis communem debuisse. Cur verò Sacramenta appellaverit Verba visibilia, illam fuisse causam, quia disputaverit contra Manichæos, qui veterum Sacramentorum in novam mutationem reprehēdebat, ac dixerat, necessariò fuisse mutanda etiam verba post Christi adventum. Nam cum Veteres dicerent, Christus venit, morietur, resurget; dicere nos debere, Christus venit, mortuus est & resurrexit. Et inde Augustinum colligere, Sacramenta etiam fuisse mutanda, ne jam falso significarent.* Ad præter id, quod Augustinum Patrem rectè contra Manichæos eorumque deliria disputare indubium est, Bellarminum quoque hunc locum contra Calvinianos, Sacramentis vim tantum signativam & significativam adtribuentes, non malè concedendum est tractasse; illud in primis tamen observari debet, omisit Bellarminum ea in hoc Augustini testimonio Verba, quæ Evangelicis quammaximè contra opus operatum inserviant. Ubi enim sanctus Doctor, id quod de Sacramentis in genere pronuntiavit, corporalia dicens Sacramenta, ad Sacramentum Baptismi in specie applicavit

Lib. 19.
contra
Fauft. cap.
16.

aliter DEUM, aliter Aquam, aliter Verbum in ejus administratione considerans, notanter subjunxit: *Hæc omnia sunt & transeunt, sonant & transeunt; Virtus tamen, quæ per ista operatur, manet jugiter, & donum spirituale, quod per ista insinuatur, æternum est.* Certe si Augustinus ullibi & unquam, hic omnino opus operatum commendare potuisset, sede quasi propria, & ubi ejus non plane nullus vel exiguus contra adversarios fuisset usus. Sed adeo nihil de eo hic exhibuit, ut phrasi potius notatu digna illud non obscure impugnaverit, efficaciam Sacramentorum ex opere operato non externe solum actioni juxta descriptionem Bellarminianam adscribens, sed expresse statuens, Virtutem divinam per istam operari & Donum spirituale per istam insinuari, tanquam illud medium, quod Voluntati Divinæ visum fuit accommodum, per quod hæc hominibus gratia conferatur.

Jam super adhuc est *Sextum* & ultimum Augustini testimonium à Chemnitio commendatum, quo Bellarminus scribit eos Augustinum reprehendere, qui sentiebant, non posse eos damnari, qui Sacramenta Baptismi & Cæne Domini percipiunt, licet nec Fidem nec bonam teneant vitam; utpote qui omnino videantur sensisse, Sacramenta ex opere operato justificare, ita ut vi sua justificent, non per Fidem. Bellarminus respondet, Augustinum illos meritorie reprehendisse, quia non solum credebant, Sacramenta ex opere operato justificare, sed etiam non posse amitti gratiam & salutem semel in Sacramento acceptam per quæcumque peccata postmodum accedentia. Et hanc sententiam Lutheri esse in de Captivitate Babylonica scribentis. *Vides, quam dives sit homo Christianus seu baptizatus, qui etiam volens non potest suam perdere salutem quantiscumque peccatis, nisi credere nolit.* Quæ Lutheri in his verbis mens fuerit & sententia, aliàs indicatur, ubi de bonis & malis operibus ex professo agitur. Nunc id solum ex ultimis ejus in hoc testimonio verbis observetur, non statuisse Lutherum, gratiam in specie Baptismalem per peccata omnino non amitti, sed non finaliter amitti, nisi homo post Baptismum peccans credere nolit, cum intercedente Fide & fiduciali gratiæ DEI adprehensione ad concessum ob morosam nimis Penitentiam procrastinationem inque dies & annos dilationem elaboratur, ac janua gratiæ justo DEI punientis judicio tandem præcludatur. De cætero quam Luthero Bellarminus adtingit sententiam, per consequentiam ad ipsos pertinet Papæos, qui eam per justificationem operis operati propriam ferè sibi faciunt. Si enim vis & efficacia Sacramentorum operi operato debet adscribi, quod plerique Doctores Papæi volunt, sequitur inde per nexum factis manifestum, eos qui Sacramentis divinitus institutis, & in externa actione, qua opus operatum circumscribit Bellarminus, ad normam ab institutore præscriptam utuntur, DEO placere, & per hunc Sacramentorum usum justificatos olim salvos fore, quidquid sit de Fide & vitæ suscipientium, quæ hic non attenditur. Ubi in primis notandum est, etsi Sacramenta & Institutio DEI nobis hominibus sint instar medicamentorum contra morbum à peccato contractum & contra mortem æternam, quæ morbum, nisi in tempore subveniat, certò sequi solet; non in omnibus tamen eandem esse Sacramentorum & medicamentorum rationem, his quidem sine utentis fide suam exercentibus virtutem, in subiecto etiam naufragante & Medicinam omnibus modis respuente, adeoque non nisi per vim exterius admotam suscipiente, illis verò non item, quæ ut in se efficacia ac juxta Augustini phrasin inenarrabiliter multum valentia sint, nihil tamè profunt sine Fide suscipientis & fiduciali Bonorum in iis oblatorum & collatorum adprehensione & applicatione. Et hunc debet referri, quod alibi Doctor augustissimus de necessitate Fidei graviter docuit, scribens: *Non profunt syllabe nominis Christi & Sacramenta Christi, ubi resistitur Fidei Christi. Fides autem Christi est, credere in eum, qui justificat im-*

Lib. XXI.
de Civit.
DEI, cap.
25.

Tract. 33,
in Joh.

Serm. 30.
de Verb.
Dom.
lib. IV. de
Bapt. c. 8.

lib. II. con-
tra Epist.
Parmen.
cap. 6.

Ibid. c. 10.
obsint

obstant indignè tractantibus Sacramenta, prosunt tamen per eos dignè sumentibus, sicut & Verbum DEI testatur &c. Quæ augustissimi Doctores verba dum unà cum pluribus antecedentibus & consequentibus juri Canonico inseruit Gratianus, canonicam eis eomet ipso conciliauit auctoritatem.

CAPUT DECIMUM QUINTUM & SEPTIMUM

De

Differentiâ Sacramentorum Veteris & novæ Legis.

FAtetur Bellarminus, agnoscere Evangelicos, quos per calumniam solito more dicit hæreticos, differentiam inter Sacramenta utriusque Testamenti. Addo, quod eadem ratione, quâ Sacramentis in genere virtus & efficacia ex opere operato denegatur, sicut hæcenus Augustini auctoritate est evictum, Sacramentis in specie Veteris Testamenti eadem denegatur, in quo omnes convenire Catholicos, Bellarminum ante jam legimus scribentem. Super ergo adhuc est controversia, an ex Instituto DEI Sacramenta veteris Testamenti æquè ac novi habuerint virtutem & efficaciam offerendi, exhibendi, applicandi & obsequandi gratiam homini salutem æternam desiderandi necessariam: Hanc vim sicut Papæ Doctores Sacramentis Testamenti veteris eunt ablati, Sacramentis Novi Fœderis eam modo adscribentes, & ex opere quidè operato, ut proximè vidimus; ita evangelici è contrario scripturâ duce, & teste veritatis orthodoxe Augustino quoad hunc finem Sacramentorum in genere, eumque principalem inter utriusque Testamenti Sacramenta nullum faciunt discrimen, sed tam illis, quam his à Deo eandem fuisse vim inditam agnoscunt, per Sacramenta V. T. æquè olim fideles, ac hodiè per Sacramenta Novi Fœderis, in fœdus gratiæ à DEO susceptos, donis & bonis tùm necessariis instructos, spe hæredes futuræ Beatitudinis factos, Fide autem verè in Christum sæpè promissum, Typis & præsertim sacrificiis præfiguratum, in tempore præfixo incarnandum justificatos esse, firmiter persuase, id quod jam ex Instituto Augustini auctoritate confirmandum, ejusque doctrinâ perveris Bellarmini glossis vindicanda est. Etsi enim Bellarminus suâ ex scripturâ dictis & Patrû testimonio demonstrationi illud præfixerit Lemma, quod Evangelicis non oppositum videtur, scilicet, *nullum legis Naturæ aut scriptæ Sacramentum justificasse ex opere operatos*, in ipsâ tamen deductione satis adparet, eum sibi hunc præfixisse scopum, ut evinceret, Sacramentorum Veteris Testamenti non eam, quæ Sacramentorum Novi Fœderis est, fuisse efficaciam, vel, ut ipse Bellarminus suam proponit sententiam, *Sacramenta legis Naturæ aut scriptæ non eo justificasse modo, quo Sacramenta novæ legis justificant*, idque contra omnes hujus temporis hæreticos, in quorum numero eum præprimis etiam recensuisse Evangelicos in ipsâ tractatione satis manifestè ostendit. Ut autem omnibus remotis ambagibus rectâ ad Augustinum nos conferamus, dupliciter is in hæc questione vindicari debet atque ostendi, partim impertinenter eum à Bellarmino ad suas trahi partes, partim iniquè eum subtrahi partibus Evangelicorum, qui constanter in defendendâ Sacramentorum utriusque Testamenti quoad efficaciam & fructum identitate præter scripturâ sacrâ ad Augustini quoque provocant auctoritatem. Prius quod attinet, Bellarminus post laudatos viginti & unum scriptores Ebreos, Græcos, Latinos Augustini sequentia in rem suam producit verba: *Sacramenta non sunt eadem; quia alia sunt Sacramenta salutem dantia, alia Salvatorem promittentia. Sacramenta N. T. dant salutem, Sacramenta V. T. promiserunt salutem*. Duplex ad hæc Augustini verba responsum Chemnitii exhibet cum ejus solutione Bellarminus. Primò dicit eum respondere, loqui Augustinum de Sacramentis veteribus, quæ non ad hæc habuerint promissionem, sed merâ fuerint signa, juxta Lutheri distinctionem. Deinde eum cum Calvino respondere, loqui Augustinum non de efficaciâ Sacramentorum, sed de significatione, & hoc velle solum interesse inter illa & ista, quod illa Christum significarent venturum, hæc verò eum significent datum & exhibitum. Ad primum respondet Bellarminus, loqui Augustinum in genere de Sacramentis veteribus & maxime de sacrificiis, & dicere, omnia esse mutata quia non dederint salutem. Præterea, cum Augustinus dicit illa Sacramenta fuisse Salvatorem promittentia, videri eum de illis maxime loqui, quæ ad hæc habuerint promissionem, si modo promiserint Salvatorem. Ad secundum, non dicere Augustinum, Sacramenta novæ legis significare Salvatorem, sed dare salutem. Præterea eundem ibi dicere, mutata esse Sacramenta, & facta esse faciliora, pauciora, salubriora, felicitiora. Atqui hæc non ad significationem, sed ad efficaciam pertinere. Denique eundem Augustinum aliis in locis aperte discrimen ponere quo ad efficaciam. In hunc finem quatuor Augustini testimonia colligit Bellarminus, è quibus primum est: *Cur non dicam, illa veterum Sacramentorum præcepta nec bona fuisse, quia eis non justificantur homines; umbra enim sunt, præcursori-*

in Psal. 37.

Epist. 19. ad Hieron.

ant.

antes gratiam, quâ justificamur. Secundum: *Instituta sunt alia Sacramenta, virtute majora, utilitate meliora.* Addit Bellarminus: *Igitur Sacramenta novæ Legis excellunt antiquis utilitate & virtute, non sola significatione.* Tertium: *In Sacrificiis non erat expiatio peccatorum, sed umbra futurorum.* Quartum: *Si vetera per se attendantur, nullo possunt mederi pacto, si autem res ipsæ, quarum hæc Sacramenta sunt, inquirantur, in eis inveniri poterit peccatorum purgatio.* Hæc omnia ex Augustino Bellarminus, de quibus ordine agendū, & quidem ex Chemnitio, quem sibi refutandum sumit, conatu quamvis irrito & in vanum fumumq; Ita autem examinatur Anti-Tridentinus ad illud augustissimi Doctoris testimonium, quod in acie Bellarminus collocavit: *Si rectè & diligenter expendatur, quo Augustinus modo in allegato loco illam disputet quæstionem, non tantum liquidò constabit, quæ fuerit ipsius sententia, sed etiam vera monstrabuntur fundamenta, ex quibus quæstio hæc rectè explicari & adjudicari poterit.* Non autem promiscuè de omnibus figuris & signis T. V. disputamus, sed de illis, quibus verbum promissionis gratiæ fuit adnexum. Multæ enim fuerint in V. T. figuræ & umbræ, quæ aliquid sane de Mysterio Incarnationis, Redemptionis & Justificationis significarunt, nō autē omnes adjunctam habuerunt expressam promissionem divinam, quod per illa signa Deus offerre, adplicare & obsignare vellet promissionem Justitiæ fidei singulis, ritibus illis fide utentibus. Quædam verò non tantum significarunt, sed etiam habuerunt adjunctam promissionem, quod per illa signa an Verbo Deus Justitiam Fidei offerre, adplicare, obsignare & confirmare vellet in singulis, signis illis fide promissionis utentibus, quale signū extra omnem controverfiam fuit Circumcisio. Duplicia igitur fuerunt signa T. V. quædam significativa tantum, quædam verò simul etiam virtute promissionis exhibitiva seu obfignativa gratiæ. Augustinus verò omnia illa signa aliquando unâ & eadem Sacramenti adpellatione comprehendit. Quando igitur figuras & umbras, quæ signa sunt tantum significativa, Sacramenta vocat, tunc dicit, de discrimine V. T. & Novi agens *Sacramenta non eadem, promissa non eadem.* Et illud declarat: *Promissa non eadem, quia promissa erant in Canaan, Regnum temporale, felicitas terrena. Sacramenta non eadem, quia alia sunt salutem dantia, alia Salvatorem promittentia. Sacramenta Novi dant salutem, Sacramenta V. T. promiserunt Salvatorem.* Addit plurimâ cum observatione Chemnitius: Numquid autem dicemus, Augustinum sensisse, Patres in V. T. terrena tantum habuisse promissa, & prorsus destitutos fuisse spirituali promissione de Justitiâ coram Deo, vitâ & salute æternâ; aut Patribus in V. T. non fuisse datam salutem? Certè nemo sanus Augustino sententiam hanc manifestè falsam tribuere audebit, quam multis in locis ipse refutavit. In promptu igitur est colligere, quid Augustinus illo in loco velit; collatione enim seu mutuam potius relationem & individuam connexionem instituit inter promissa & Sacramenta, ut qualia sint promissa talia sint etiam Sacramenta; & quidem ex promissis sumendum esse de Sacramentis iudicium. Et hoc fundamentum diligenter monet observandū esse Chemnitius, hæc porro ex Augustino subjungens: *In V. T. fuerunt promissa quædam terrena seu temporalia Politicæ Mosaicæ, & illis promissis etiam Sacramenta quædam fuerunt adjuncta.* Concludit igitur Augustinus, inquit, sicut ipsa promissa terrena fuerunt figuræ spiritualium promissionum, ita etiam Sacramenta illarū promissionū significasse futuram Salvatoris *in novæ ævæ.* Manifestum igitur est, Augustinum primo ibi de signis loqui, quæ tantum sunt significativa, quæ non adnexam habuerunt spiritualem promissionem. Deinde etiam inter ipsas spirituales promissiones in V. & N. T. Augustinus tale facit discrimen, quod in V. T. sint promissiones Christi venturi, in Novo autem sit annuntiatio Christi exhibitæ. Non minus autem promissio de futuro semine benedictio in V. T. fuit potētia Dei ad salutem omni credenti, quam annuntiatio in N. T. de Christo exhibitio. Et ex hoc fundamento, de discrimine nimirum promissionis gratiæ in utroque Testamento, Augustinus differentiam sumit & constituit inter Sacramenta, quæ in utroque Testamento promissioni gratiæ voce Divinâ fuerunt adnexa, inquit enim: *Cum ergo jam teneas promissa, quid quæris promittentia, Salvatorem jam habens? Hoc verò est, quod dico, te promissa tenere, non quod jam acceperimus vitam æternam, sed quia Christus jam venit, qui per Prophetas præannuntiabatur.* Et hanc differentiam in multis aliis locis repetit & explicat Augustinus. Obfignat hunc discursum suum Chemnitius verbis sequentibus: *Iste igitur locus Augustini, quo ferme solò nituntur Pontificii, nihil ipsi patrocinatur, quasi tempore V. T. nulla planè fuerint Sacramenta, per quæ Deus in verbo obtulerit, exhibuerit & obfignarit gratiam, cum certum sit, promissionem gratiæ tunc adnexam fuisse certis quibusdam ritibus seu Sacramentis. Id ubi Chemnitius prolixè de sacris comprobasset scripturis, & post aliquot utriusque Testamenti oracula huc pertinentia Paulum quoque testem adduxisset, de*

lib. 19 contra Faust. cap. 13.

Tract. 41. in Joh. quæst. 25. in Num.

,, eſcã & potu ſpiritali Iſraelitarum in deſerto Corinthios informantem, quem poſtea
 ,, etiam uberius ex Auguſtini ſenſu audiemus; aliqua iterum ſancti Patris dicta rem hanc
 ,, illuſtrantia lectori comendat, ut quod Concionem Chriſti de Mannã explicans hunc
 ,, Apoſtoli locum cum Baptiſmo & Cœnã Domini contulerit, ſcribens: *Sacramenta illa*
 Tract 26. ,, *fuerunt in ſignis diverſa, in re, quæ ſignificatur, paria ſunt.* Et iterum: *In ſignis diver-*
 & 45. in ,, *ſis fides eadem, ſicut in verbis diverſis, quorum alterum prænuntiat Chriſtum venturum,*
 Joh. ,, *alterum nuntiat Chriſtum veniſſe.* Addit porro, eundem alibi videlicet contra Fauſtum
 ,, Mancichæum multis agere argumentis, ut oſtendat, in diverſis ſignis, ritibus ſeu Sa-
 ,, cramentis utriuſq; Teſtamenti res non eſſe diverſas, ſed eaſdem. Nam, inquit, mo-
 lib. 19. cap. ,, *vens quæſtionem, An tantum profuerit antiquis juſtis fides paſſuri & reſurrecturi Chri-*
 15. ,, *ſti, quantum nunc prodeſt fides paſſi & reſuſcitati; & an ipſa ſanguinis Agni DEI eſuſſo,*
 ,, *quæ facta eſt pro multis in remiſſionem peccatorum, aliquid utilitatis & purgationis dede-*
 ,, *rit his etiam, qui hoc credentes futurum, ex vitâ migraverant ante quam fieret?* Eſi
 ,, iſtam eo in loco non definit, alibi tamen manifeſtè ex Verbo DEI adfirmat, juſtos V.T.
 ,, *quantalibet fuerint ſanctitatis, non tamen eoſ feciſſe ſalvos, niſi fidem Mediatoris, qui in*
 ,, *remiſſionem peccatorum ſudit ſanguinem ſuum.* Jam obſervet lector, inquit iterum Chem-
 ,, nitiuſ, quæ argumenta inde texat Auguſtinus. Dicit enim: *in hac vitâ nemo poteſt*
 ,, *eſſe juſtus, niſi qui ex fide vivit, gratia enim, Juſtitia, ſalus, vitâ æterna fide ſunt accipienda.*
 Ibid. c. 14. ,, *Addit autem: Antiqui juſti, qui Sacramentis illis intelligebant venturam prænuntians*
 ,, *revelationem fidei, ex illâ, licet adhuc operâ & abſcondita, munere tamen Pietatis intel-*
 ,, *lectâ, ipſi etiam vivebant.* Agnoſcit lector argumentorum connexionem: antiqui juſti
 ,, acceperunt remiſſionem peccatorum propter Chriſtum Mediatorem, remiſſio au-
 ,, tem peccatorum non niſi fide accipitur, antiquorum fides verò objectum habuit non
 ,, nudum tantum verbum, ſed etiam Sacramenta illius temporis, & ex illâ fide in Sacra-
 ,, mentis munere Pietatis intellectâ juſti vivebant. Quis igitur jam dicet, fidem anti-
 Cap. 16. ,, *quorum in Sacramentis illius temporis nihil accepiffe, cum Auguſtinus adfirmet, ipſos*
 ,, *fide illâ in Sacramentis intellectâ vixiſſe? Idem Auguſtus Pater ibidem, conferens ver-*
 ,, *bum & Sacramenta, inquit: Si eadem res aliter enuntiat ſe faciendâ, ut de Chriſto paſſo,*
 ,, *reſurrecturo &c. aliter enuntiat ſe factâ, ut de Chriſto paſſo, reſuſcitato &c. quid mi-*
 ,, *rum, ſi alius myſteriorum ſignaculis futura Chriſti paſſio & reſurrectio eſt promiſſa, alio*
 ,, *jam factâ adnuntiat.* Subjungit iterum Chemnitiuſ: ſi igitur cõcedimus, per verbum
 ,, promiſſionis in V.T. oblata & exhibita fuiſſe à Deo credentibus gratiam & ſalutem;
 ,, quo modo Sacramentis illud adimemus, quæ nihil aliud ſunt, quàm verba viſibilia?
 cap. 14. ,, *Ut eadem ſit ratio & idem uſus verbi & Sacramentorum. Et iterum ibi correlativa*
 ,, *facit ſanctus Doctor ſicut fidem & verbum ſeu promiſſionem, ita etiam fidem & Sa-*
 ,, *cramenta, his verbis: Eadem credebant, eadem ſperabant omnes juſti & ſancti etiam tem-*
 cap. 16. ,, *porum illorum.* Adhuc ſemel: *Adverſus calumnioſam Fauſti imperitiã ſuffecerit dem-*
 ,, *monſtrare, quanto delirant errore, qui putant, ſignis Sacramentisque mutatis res etiam*
 ,, *ipſas eſſe diverſas, quas ritus Propheticus prænuntia vitâ promiſſas, & quas ritus Evange-*
 ,, *licus adnuntiat impletas; aut qui cenſent, cum res eadem ſint, non eas aliis Sacramentis*
 ,, *adnuntari debuiſſe completas, quàm his, quibus adhuc complende prænuntiabantur.* Poſt-
 ,, quam verò idem Chemnitiuſ ex eodem Auguſtino differentiam & diſcrimen non
 ,, unius generis vel ſpeciei inter Sacramenta utriuſque Teſtamenti oſtendiſſet, id inſu-
 ,, per ad hujus Controverſiæ illuſtrationem ac melius percipiendum Auguſtini ſenſum
 ,, monuit & obſervavit: *Quando igitur Auguſtinus dicit, in Verbo & Sacramentis I.T.*
 ,, *fuiffe veritatem promittentem, in Novo exhibentem; in Veteri ſignificationem in Novo res*
 ,, *redditas, intelligit hoc de incarnatione Chriſti & de opere redemptionis, non autem*
 ,, *de virtute ejus & de gratiâ, quam certè juſtis in V.T. exhibitam fuiſſe, nemo poteſt*
 ,, *negare, qui ipſos conceſſerit eſſe ſalvatos.* Et cum Sacramenta N.T. dicit *faciliora,*
 ,, *ſalubriora, feliciora, num ideo V.T. Sacramenta omninò nec ſalubria, nec felicia erunt?*
 ,, *Aut quia Sacramentorum N.T. prædicatur virtus major & utilitas melior; num ideo*
 ,, *nulla planè virtus erit, aut nulla omninò Sacramentorum V.T. utilitas? Certè que ſe-*
 ,, *cundum magis & minus comparantur, gradu licet differunt, in uno tamen & eodem*
 ,, *genere conveniunt. Felicitatem igitur, utilitatem, virtutem & ſalutem Auguſtinus*
 ,, *V.T. Sacramentis eometipſo tribuit, quod N.T. Sacramenta prædicat feliciora, ſalu-*
 ,, *briora, virtute majora & utilitate meliora.* Et hoc libenter damus: nimirum ſicut mo-
 ,, dus revelationis in N.T. illuſtrior eſt, lux fidei major, & meſura gratiæ uberior; ita
 ,, etiam per Sacramenta N.T. gratiam Chriſti luculentius, plenius, perfectius & uberius
 ,, diſpenſari credentibus. Hæc Chemniti ad ſententiam Auguſtini penitus intelligen-
 ,, dam obſervata ſi ex debito attendantur, facile oſtendent, Bellarminum duplex ejus re-
 ſponſum

ſponſum ad Auguſtini teſtimonium imperfectè nimis exhibuiſſe, hic neceſſariò uberius exponendum, ut fallacia Bellarmini optima quæq; omittentis ex unâ, ex alterâ autem parte Evangelicorum de differentiâ partim, partim de identitate Sacramentorum utriuſque Teſtamenti ſententia eò manifeſtior evadat, & ſimul eorum quæ idem Bellarminus ad utrumque repoſuit, vanitas & inanitas adpareat. Conſtat inſuper exindè, quid de cæteris plerique Auguſtini teſtimoniis à Bellarmino laudatis habendum ſit, cum ex uno ritè intellecto de cæteris eò facilius poſſit judicari.

De primo tantum inter illa aliquid dicendum, ut potè quod cæteris aliquanto durius & intellectu difficilius videtur, pleniori Textu ſequentia proponens: *Cur non dicam, illa Veterum Sacramentorum præcepta nec bona eſſe, quia eis non juſtificantur homines; (umbra enim ſunt, præannuntiantes gratiam, quâ juſtificamur) nec tamen mala, quia Divinitus ſunt præcepta, temporibus perſoniſq; congruentia; cum me Prophetica etiam adjuvet ſententia, quâ dixit Deus, ſe populo illi præcepta dediſſe non bona. Forte enim propterea non dixit mala, ſed tantum non bona, id eſt, non talia, ut illis boni fiant homines, aut ſine illis boni non fiant.* Epiſt. 19 ad Hieron. Ezech. 20. v. 25.

In genere notetur hic etiam, quod ſuprà non ſemel fuit obſervatum, Auguſtinum hic vocabulo Sacramenti, ſicut aliàs sæpius, ſenſu laxiore uti & intelligere de quibuſvis Ceremoniis, divinitus populo Iſrael antehac præſcriptis, adeoque verba hæc ad præſens Inſtitutum non pertinere, ubi de Sacramentis ſenſu ſtrictiore ita dictis agitur, ac omninò impertinenter & imperfectè ea à Bellarmino fuiſſe objecta. In ſpecie autem, quod ad applicationem & authoritatè oraculi Prophetici ab Auguſtino factam attinet, quam Sanctius Chryſoſtomo & Theodoro etiam è Patribus adſcribit; alios tamè, & quidem ex eorū Patrum numero Ambroſium & Gregorium cognomine Magnum aliter illud Prophetiçum intelligere oraculum monens, præcepta nimirum antiqua adpellari non bona, non abſolute, ſed comparatè cum optimis, cum hiſ videlicet, quæ data ſunt Eccleſiæ Evangelii tempore, cum uſitatu ſit in ſcripturâ, ut negetur aliquid in eſſe alicui, quod alterius comparatione exiſtimatur exiguum. Addit idem Sanctius, alios præcepta hæc ceremonialia ideò, putare non bona fuiſſe Judæis, quia durioris ſupplicii materiam illis præbuerunt, cum neq; tam graviter peccaſſent, tamq; gravi ſupplicio fuiſſent obnoxii, niſi habuiſſent legè, cujus violatio gravius inculcaverat illos, quàm qui ab illâ lege non tenebantur; & ita explicare alibi Auguſtinum præter Authorem Conſtitutionem Apoſtolicarum & ex interpretibus Judæis Salomonem Sarchium, hancq; ſententiam quibuſdam recentioribus non improbari. Sed & quartam addidit Hieronymi explicationè, ſtatuentis, in præceptis non bonis illa ſignificari peccata, in quæ populus protervus & ingratus à vindice Deo deſertus labi eſt permiſſus, de eâ monens, placere Maldonato, Hieronymo Prado & Vaſquezio, hæc cum obſervatione additâ, ea, quæ præcepta vocantur, non tam eſſe à Domini præcipientis imperio, quàm à non impediens permiſſione, quæ cum aliquid ſonet negativum, poſitivâ tamen actione explicari ſolere, quem videlicet ad modum Deus indurare dicitur cor Pharaonis & ſervotum ejus, & Prophetas decipere, excecere oculos, adgravare aures, & homines in reprobum dare ſenſum. Dediſſe itaq; Deum præcepta non bona, quia in ſacra nefaria & impiam Idolorum religionem, quæ ſuas habet leges & ceremonias, diſfluere permiſit. Hęc ſententia etſi Sanctio omnium maxime viſa eſt probabilis, & cui à Textu nihil objici poſſit, quod valdè incommodet; viſa tamen eſt aliquantulum fugere, nec omninò cum ſuperioribus conſentire. Hinc de aliâ & ſingulari fuit ſollicitus, juxta quam hæc oraculi Prophetici exhibet paraphraſin: Dedi eis præcepta bona & jugum leve, quibus, ſi parere vellent, vitam agerèt jucundâ & omnibus rebus adfluente, in terrâ, quæ lacte manabat & melle. Sed quia præcepta mea bona contemferunt, feci, ut alia ſubirent præcepta non bona, aſpera videlicet & dura, à Tyranniſ imponita, aut à me in capita illorum decreta, qualia ſunt, Gladius, Fames, Peſtis, & jugum verè ferreum, quo cervix frangatur indomita, & ſpiritus ambitioſi & vani deprimantur. Quam præterea Immanuelis Saa ſubjungit explicationem, quæ itidem Ephius partim in Annotationibus, partim in Additionibus ad hunc locum, alii etiam interpretes Sanctio præteriti, nominatim Hector Pintus & Petrus Serranus, Doctor Complutenſis, circa ejus intellectum monuerunt, brevitate ergo hic non attingo, eo contentus, quod Auguſtinianâ oraculi hujus adplicatione Sanctius ſe non teneri agnovit, Evangelicis ad idem jus & privilegium provocantibus, præmiſis cum ipſe Auguſtinus, eodem Sanctio id obſervante, in oraculi hujus non adeò facilis explicatione, non unius ejusdemque fuerit ſententiæ, alii etiam interpretes antiqui & recentiores aliter quàm Auguſtinus illud intellexerint, eometipſo liberam aliis quoque ab ejus opinione diſcedendi facultatem concedentes. De teſtimonio Auguſtini ſecundo ex opere contra Fauſtum deſumpto Chemnitius prolixè egit; nec quidquam ad rei ſummam deſideratur. Quis verò tertii ſenſus ſit, & quomodo veniat intelligendum, quod ſacrificiis T. V. expiatio peccatorum denegatur; breviter viden-

dum est, & iterum quidem ex integro sancti Patris Textu, qui sic habet: *Cum de sacrificiis pro peccato offerendis praeceperet Deus, in quibus sacrificiis non erat expiatio peccatorum, sed umbra futurorum; eadem ipsa sacrificia, easdem ipsas hostias, easdem ipsas victimas, eadem ipsa animalia, quae admovebantur pro peccatis macianda, (in quorum sanguine Christi sanguis figurabatur) peccata lex adpellat, usq; adeo, ut in quibusdam locis sit scriptum, ut sacerdotis immolaturi ponerent manus suas super caput peccati, id est, super caput victimae pro peccato immolanda.* Hic dum augustus Doctor scribit, in sacrificiis non fuisse expiationem peccatorum, intelligi debere, sacrificia in se non habuisse vim peccatorum expiatrix, neque eis omnino hanc vim ex Instituto Dei denegandam esse, exinde patet, quod expressè agnoscit, fuisse ea pro peccatis offerenda & victimas pro peccatis immolandas, nullum certe alium in finem, quam pro expiandis, & ut populus hæc ratione Deo reconciliaretur inque fœdus gratiæ, quo per peccata exciderat, reciperetur. Nec quidemquam impedit, quo minus hæc virtus expiatrix sacrificiis adscribatur, quia phrasi scripturæ ipsa sacrificia, hostiæ, victimæ, animalia fuerunt dicta peccata; dum ipse Augustinus ibidem in antecedente & consequente observavit, Christum ab Apostolo quoq; dictum fuisse peccatum, id est, *verum pro peccato sacrificium, quia nullum ipse habebat peccatum,*

2. Cor. 5.

Tale peccatum, inquit, id est, sacrificium pro peccato factus est Dominus noster Iesus Christus, qui non noverat peccatum. Si igitur Christo, sacerdoti pariter & sacrificio non obest, ne virtus expiatrix ei adtribuatur, quia peccatum ab Apostolo dictus est, sensu per Augustini explicationem satis claro; sacrificiis etiam T. V. unicum hoc sacrificium typicè præfigurantibus, quæ suo olim populo in remedium pro peccatis, videlicet expiandis, præcepit & proposuit, obesse non potest, quia Idiome sacro, quo Deus suam ei revelavit voluntatem, & cum sanctis olim Patriarchis & Prophetis mediâ & immediatè est locutus, peccata, id est, sacrificia pro peccatis dicuntur, quo minus verè peccata expiâsse credendū sit, cum potius ex hoc ipso sequatur & legitime deducatur, fuisse sacrificia hæc expiatoria, quia pro peccatis fuerunt oblata, & victimæ pro peccatis immolatae, nulla aliâ ratio sufficiens possit indicari, cur ea pro peccatis oblata dicantur. *quamvis, si quod res est, dici debet, hoc Augustini testimonium propriè ad præsentem Controversiam non pertineat, ubi non de sacrificiis, sed de Sacramentis T. V. propriè sic dictis, eorumq; virtute & efficacità agitur, neminiq; rerum Theologicarum gnarò dubiū est aut ignotum, aliter de his, quam illis judicari debere, & aliâ horū, quam illorū ex Instituto Dei fuisse rationem.* Quartum nunc super adhuc est, ejusdem cum antecedente argumenti, quod si prout jacet tantum, & à Bellarmino verbotenus est, attentè consideretur, Evangelicorum sententiam confirmat, Papistarum verò evertit, multo magis autem id præstat, ubi plenior iterum ex antecedentibus Textu legitur, ut mirum sit, ausum fuisse Bellarminum id lecton veritatis studioso objicere. Agit autem ibi sanctus Pater de peccatis superbiæ, cum qui superbiendo, id est, præceptum contemnendo, perperam facit. De iis ex Mosis doctrinâ hunc in modū scripsit: *Hoc genus peccati non dicitur ulli genere sacrificii oportere purgari, tanquam insanabile judicans illa duntaxat curatione, quæ per sacrificia gerebatur, qualia in hæc scripturâ præcipiuntur faciendâ, quæ si per (se) ipsa attendantur, nullo possunt mederi pacto, si autem res ipse, quorum hæc sacramenta sunt, inquirantur, in eis inveniri poterit peccatorum purgatio.* Nota & hic lector optimè distinctionem, quæ & in antecedente testimonio ratione & vim sacrificiorum expiatrix satis manifestè ostendit, hic autem adhuc clarus expressit. Et præterea dum augustus Doctor de peccatis superbiæ scripsit, *ea nullo sacrificii genere purgari, hoc ipso iterum præsupposuit, alia de cætero peccata variis sacrificiorum generibus fuisse purgata, notanter etiam ejus curationis mentionem faciens, quæ per sacrificia gerebatur.* Et si autem vocabulo Sacramenti hic utatur Augustinus, ipse tamen ostendit Textus, quod & ad primum ejus testimonium, & supra non semel fuit observatum, in latiori & laxiori factum id sensu, adeoq; ad hanc quæstionem referri non debere. Posito autem, de Sacramentis strictè & propriè dictis Augustinum hic esse locutum, nihil tamen contra Evangelicorum, pro Papistarum sententiâ id inserviret, cum perpetua & constans sit illorum doctrinâ, Sacramenta utriusq; Testamenti in genere, si per se attendantur, nullo possunt mederi pacto; si autem res ipse, quarum sunt Sacramenta inquirantur, posse in eis peccatorum inveniri purgationem, imò non posse tantum, sed verè & quod dicitur de facto inveniri apud eos, qui modo decenti, id est, verâ in Christum ejusq; meritum fideiis utuntur, ac beneficia in iis à Deo Sacramentorum institutore oblata & collata fiducialiter adprehendunt, sibi quemet ipsis in specie adplicant. Crimen falsi, quod in ultimi hujus ex Augustino testimonii adductione Bellarminus commisit, dum in priorè ejus parte vocabulum Sacramenti præter authoris mentem in trusit, ubi Vox Sacrificii locum habere debuit, ut ex ipso constar textu, adeo graviter non urgeo, ut sit tale quid ab Evangelico scriptore commissum, Bellarmini sequaces sine insigniori censurâ & animadvertione vix prætermitterent.

Conf. D. Glass. Phil. s. lib. 5. pag. m. 1078.

Ad posterius nunc vindiciarum pro Augustini & Evangelicorum doctrinam in presenti questione caput progredimur, quod idem est bipartitum, duorum videlicet pro eadem Sacramentorum utriusque Testamenti efficaciam & virtute oraculorum ex Augustino proponens explicationem. Et prius ex T. V. exhibet institutionem Sacramenti circumcisionis, de quo Catholicorum quorundam, nominatim *Alexandri Halensis, Bonaventurae, Scotti, Gabrielis* sententiam esse dicit, quod justificaverit ex opere operato, cum qua Bellarminus monet multa pugnare argumenta, & simul observat, non favere eam haereticis, ducta autem Augustini ita argumentari: *Deus minatur omni masculo Ebraeorum, etiam infanti, interitum perpetuum, nisi fuerit circumcisus. Ergo per circumcisionem liber abantur masculi ab aeterna morte.* Respondet vero Bellarminus, vim illius argumenti totam ex duabus pendere vocibus, quae in editione Graeca habeantur, quae usus sit Augustinus; Graecos enim sic locum legere: *Et incircumcisus masculus, cuius non circumciditur caro pro eputu in die octavo, peribit anima illa de populo suo.* Ubi illa verba, *in die octavo*, addita sunt a Graecis; non enim haberi in Codicibus Ebraicis, nec in Paraphrasi Caldaica, nec in vulgata editione Latina. *Addit porro Bellarminus*: ob illa duo verba, *in die octavo*, conatus est Augustinus hunc locum exponere de parvulis, ac dicere, Deum minari poenam parvulis circumcisione carentibus, & hinc conatus & ulterius verba proxime sequentia, *quia Pactum meum fecit irritum*, exponere de peccato originali & de pacto cum Adamo olim facto de non comedendo ligno scientiae boni & mali, quod solum parvuli poterunt peccare; & hinc ultimo coactus & illa verba, *peribit anima illa*, exponere de morte aeterna, quae peccato originali debetur. At, inquit praeter ea Bellarminus, si removeamus a textu illa duo verba, *in die octavo*, ut vere removenda sunt, totum concidet argumentum. Nam ne cogemur hunc locum exponere de parvulis, imò cogemur exponere solum de adultis, ut hic sit sensus. Masculus ebraeus, qui noluerit circumcidi, aut filium suum circumcideri noluerit, peribit de populo suo, quia inobediens fuit praeccepto a me dato de circumcisione. Ex qua sententia, *subjungit Bellarminus*, non magis sequitur, circumcisionem justificare, quam quodcumque legis praecceptum; millies enim Deus minatur mortem non servantibus praeccepta. Esse autem illum hujus loci sensum, tribus ostenditur modis, *ita pergit Bellarminus contra Augustinum*. Primo ex illis verbis, *quia Pactum meum fecit irritum*. Nam etiam si Augustinus hoc exposuerit de Pacto cum Adamo olim facto, luce tamè clarius est, debere hoc exponi de Pacto cum Abrahamo tum facto de circumcidendis in carne masculis. *Secundo* idem probatur ex illa poena, *peribit anima ejus de populo*. Non enim ista verba significant aeternam mortem seu Gehennam, sed aliquam temporalem poenam. Nam id significat, *de populo suo*; non enim dicit, *peribit absolute*, sed *peribit de populo*, id est, separabitur à populo suo, seu per mortem corporalem, seu per quandam veluti excommunicationem. *Tertio* probatur ex capite exodi quarto, ubi Dominus Moysen occidere voluit, quia Filium suum non circumciderat. Ubi clarè videmus, poenam illam esse mortem corporalem, & latam in eum, qui adultus sit, & capax actualis peccati, non in infantes. Et quanta Augustinus ostendere conatur, filium Moysi, non ipsum Moysen in periculo fuisse ob incircumcisionem, restamen clarissima est. Nam si Deus minaretur mortem parvulo, si non circumcidatur die octavo, quid profuisset filio Moysi circumcisio illa post octavam diem facta? *Deinde*, textus est apertissimus: *Cum esset in itinere in desertorio Moysi, occurrit ei Dominus, & volebat eum occidere.* quem eum, nisi Moysen, de quo in proximis loquebatur verbis? Praeter ea sequitur: *Tulit ergo sephora acutissimam petram, & circumcidit pro eputium filii sui.* Si illud, voluit occidere eum, de filio Moysi intelligeretur, dixisset scriptura: circumcidit pro eputium ejus, non autem filii sui. Praeter ea addidit sephora & dixit Moysi: *Sponsus sanguinum in umbra*, id est, jam te sponsum meum amissura eram, nisi te sanguine mei filii redemissem. Haec omnia contra Augustinum & quosdam ut vocat Doctores Catholicos, simul etiam *aliqua ex parte* contra Evangelicos habet Bellarminus, ad quae aliqua veniunt observanda. Dico autem notanter contra Evangelicos *aliqua ex parte*, quia hic omnia Augustini, quae ex eo adducit Bellarminus, nostram non facimus, multò minus eorum, quos vocat, Catholicorum sententiam, vim Sacramenti circumcisionis operi operato adscribentium, in praecedenti Controversia proscriptam & Sacramentis in genere denegatam. Sicut enim Bellarminus sibi liberum esse putavit, hic & alibi saepius ab Augustini sententia discedere; neque Evangelicis erit prohibitum, sua hic uti libertate, inque veritatem explicationis Augustinianae, debitam cum modestia, sine praedjudicio auctoritatis eidem debitam, imò bonam cum ejus veniam inquirere, ejusdemque fundamenta examinare, ita tamen, ut praevius plerumque Doctoribus Patris ostendatur, posse aliquatenus & hinc Augustini sententiam absque laesione fidei analogiae defendi, modò ne iusto rigorosius agatur cum eo. Et quidem quod duas voces illas attinet *in die octavo*, quas Augustinum ex editione & versione Bibliorum Graecae praepimis hic attendisse scribit Bellarminus, ob quas coactus fuerit hunc locum de parvulis exponere, quibus remotis & vere removendis totum Augustini argumentum concidere putat, juvat huc ea adscribere

Gen. 17.

lib. 16.
de Civ.
DEI,
cap. 27.Quaest.
2. in E.
xod lib.
4. de
Bapt.
cap. 24.

Tom 3. bere *Suarezii* verba, quæ in hujus quæstionis ventilatione non suo quidem, sed alius Autho-
 in p. 3. ris nomine proposuit, attamen nihil etiam iis opposuit, sententiarum inter se pugnantium co-
 Thom. natus tentare conciliationem: *Lectio septuaginta interpretum retenta est in nova editione*
 Art. 3. *jussa sexti quinti facta; quare non videtur facile rejicienda, quod in Ebr. eo & vulgata editione*
 Disp. 5. *latina non habeatur, quia illis non repugnat, sed ea potius explicat. Unde potest summi judicium,*
 Sect. 1. *antiquam Iudeorum Synagogam ita hunc locum intellexisse, & septuaginta interpretes ad expli-
 candum amplius sensum suo tempore & in sua receptum Ecclesia illam addidisse particulam, quæ
 postea non potest illa comminatio ad solos adultos referri, cum masculus etiam post diem octiduum
 incircumcisus dicatur periturus. Præterea seclusa etiã illa particula, verba scripturæ indefinita
 sunt & univèrsali æquivalent locutioni. Non ergo possunt liberè ad solos coartari adultos, alio-
 quin & illa Christi verba, nisi quis renatus fuerit &c. similimodo possunt limitari, quia est idem
 genus univèrsalis seu indefinitæ locutionis, & in utraq; dicitur passivè &c. Præterea huic expo-
 sitioni favet contextus. Nam proxime dictum erat, Infans octo dierum &c. Statim vero sub-
 ditur, Masculus, cuius præputii &c. Ergo, nisi sit magna in verbis æquivocatio idem masculus
 dicitur periturus, si non circumcidatur, qui præputius erat circumcidi. Hic autem erat infans octo*

vid. D.
 Dorfch.
 ad E.
 xod. c. 4.
 Dip.
 ult. 5.
 ult.

torum &c. Hæc pro interpretatione Græcorum vindicanti visæ fuerunt *Suarezio*, dispu-
 tatori aliàs ad quævis refutandum promississimo, & cui nihil arduum nimis fuit visum, quod
 non posset acriter oppugnare, ut de conciliatione sententiarum sibi invicem ex hac parte
 oppositarum magis, quam de hujus refutatione esset sollicitus. Et fortè si hujus sententiarum
 rationes & momenta accuratius ponderasset *Bellarminus*, non tam exili operâ subruicam
 posse & exterminari censuisset, utut Evangelici pro sententiâ de vi & efficaciâ Sacramen-
 torum T. V. æquè ac Novituentiâ hanc septuaginta interpretum, Augustini & Catholico-
 rum, quos vocat, doctorum nô teneantur facere suam, aliis nimirum instructi ex Augustino
 etiam argumentis, ipsum respicientibus textum originale, ex quo eo ceu fonte purissimo
 profluentib; id quod sequenti nunc observatione docebitur. Dum enim *Bellarminus* por-
 rò contra Augustinũ agens, ad verba textus scribit, *ex hac sententiâ non magis sequitur, cir-
 cumcisionem justificare, quam quodcunq; legis præceptũ, nullis enim Deus vivat ut mortem non
 servantibus præcepta; contrarium sibi & adversarium habet est Societate suã Pererius, se-
 quentia pro Augustini sententiâ in suis ad Genesim Commentariis & Disputationibus scriben-
 tem: In circumcissione remissum ac delictũ esse Peccatum originale, doctrina est & sententiã
 „ communis Theologorũ, ac Augustino, Gregorio Magno, Bedã, aliisq; nobilib; & claris Docto-
 „ ribus tradita & à posteriorib; Theologis magno ad sensu consensuq; ad probata. Beatus
 „ sanè Augustinus nõ uno docet loco, quã vim habet effectumq; Baptismus in populo Chri-
 „ stiano, purgandi hominẽ à peccato, & justificandi, ac demũ spiritualiter regenerandi.
 „ milẽ habuisse posteros Abrahæ per circumcisionẽ, idq; probat ex illis DEI verbis: Mas-
 „ culus, cuius præputii caro die octavo circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo meo,
 „ quia irritum fecit pactum meum. Deleri animam de populo DEI non est aliud, nisi à Dei &
 „ sanctorum societate & consortio excludi; id autem non fit, nisi propter peccatum, quod
 „ sanè nullum in ætate infantuli esse potuit, nisi originale. Idq; illis declaratum est verbis,
 „ quia irritum fecit pactum meum; illud scilicet pactum, quod Deus ab initio fecerat cum A-
 „ damo, cum ei dixit: In quacunq; die comederis ex ligno scientiæ boni & mali, morte morieris.
 „ Hoc pactũ prævaricant tunc Adamo, id ipsum simul omnes posteri sunt prævaricati, &
 „ in ipso peccantes etiam ipsi peccaverunt. Hoc igitur peccatũ fert secum infans ex utero
 „ matris, quod quia non aliter in posteris Abrahæ, nisi in circumcissione tollebat, hinc ad-
 „ pareat verissime dictum, animam infantis, qui non foret circumcisus, deletur in de po-
 „ pulo DEI. Hæc est Augustini argumentatio, qui cum ait, Circumcisionem non valuisse ad
 „ regenerationem & renovationem sicut valet Baptismus, sed ad significationem ejus; non ne-
 „ gat, in circumcissione deletum fuisse peccatum & datam homini gratiam, verũ signifi-
 „ ficat, id non esse factũ virtute circumcissionis, sed ejus fidei ac Justitiæ, quam significabat
 „ circumcisio, & quam Sacramentaliter profitebatur, qui circumcisionẽ accipiebat. Huc
 „ spectavit Augustinus, cum alibi dixit, illos Patres sanctos V. T. & circumcisionem carnũ habu-
 „ isse propter signaculum fidei, & circumcisionem cordis propter ipsam fidem. Ipsa Augustissimi*

lib. 2. de
 Nupt. &
 Concu-
 plisc. c. 1.

Doctoris verbi hanc exhibentia sententiam, prout *Pererius* citat, hæc sunt: *Ex quo instituta
 est circumcisio in populo DEI, quod erat tunc signaculum Justitiæ fidei, ad significationem par-
 tationis valebat parvulus originalis veterisq; peccati, sicut & Baptismus ex illo valere cepit ad
 renovationem hominis, ex quo est institutus; non quod ante circumcisionem Justitiæ fides nulla
 esset quippe cū adhuc incircumcisus ex fide justificatus fuerit ipse Abraham, sed quod superioribus
 temporibus non fuerit Sacramentum aliquod Justificationis ex fide. Eadem tamen fides Media-
 toris salvos faciebat justos illos antiquos, pusillos cum magnis; non autem Verus Testamentum,
 quod in servitutem generat; non lex Moysi, quæ vivificare non poterat, sed gratia DEI per IESUM
 Christum Dominum nostrum. Quia sicut nos credimus Christum venisse in carne, mor-
 tuum*

tuum esse & resurrexisset, ita illum venturum, moriturum & resurrecturum crediderunt. Ad-
dit Pererius, huic Doctrinae ac sententiae Augustini planè subscribere Gregorium cogno-
minem magnum, item Bedam, quorum verba his familia prolixè recitat, ibi legenda. Ego
Lombardum subjungo, qui ubi de Sacramentorum utriusque Testamenti differentiâ ex Augu-
stino egit, hanc de Sacramento circumcisionis exceptionem adposuit, scribens: *Fuit tamen*
inter illa Sacramenta Sacramentum quoddam, scilicet circumcisionis, idem conferens remedium
contra peccatum, quod nunc Baptismus praestat. Et cum Augustini & Bedae in hanc rem testi-
monia, quamvis aliquantò concisius adduxit, de suo addidit: *His aperte traditur, per cir-*
cumcisionem ex quo institutus fuit, remissionem peccati originalis & actualis, parvulis & majo-
ribus à Deo praestitam, sicut nunc per Baptismum datur. Accedat etiâ Esthins, ad cap. 4. Dom.
observans, quod etiam non facile quis reperiat Augustino prior, qui in signaculo circumci-
sionis virtutem animas à peccato mundandi agnoverit, hæc opinio tamen post Augusti-
num, eoque ut adparet Authore, multum apud Latinos fuerit recepta. Plura his familia & a-
liorum, & ipsius Augustini testimonia adduci opus non est, cum & pauca hæc in præfens
sufficere possint lectori veritatis Evangelicæ studio, ne de sinceritate & orthodoxiâ do-
ctrinæ Augustini in hac etiam Controversiâ dubitare cogatur, utpotè cujus testes non u-
nos ex antiquis pariter & recentioribus habet, eosque non nisi majoris inter suos æstimii, &
indè hic etiam non vilipendendos.

Vna nunc adhuc est super observatio, in gratiam augustissimi Doctoris non præter-
mittenda. Ut enim Bellarminus argumentum Augustini & cæterorum ejus sequacium pro
virtute & efficaciâ Sacramenti circumcisionis potè errat, ad caput Exodi quartum provo-
cat, ubi Dominus Moïsem occidere voluerit, quia filium suum non circumciderat. Pro con-
firmatione addit: *Quamquam Augustinus ostendere conatur, non Moïsem ipsum, sed filium ejus*
in periculo fuisse ob incircumcisionem, res tamen est clarissima. Fateor, præter Tertullianum ex
antiquioribus, & aliquos Judæorum Doctores, per paucos esse inter Christianos, quibus hæc
Augustini sententia arrisit, plerisque communem ferentibus viam. Est tamen celebris nostra
partium Theologus, maximam cum laude in Ecclesiâ Dei docens, qui pro hac Augustini
sententiâ non pauca advertit, lectori hic amicè comunicanda. Provocat autem laudatissi-
mus scriptor ad antecedentia in citato capite Exodi quarto verba, quibus Moïsem in Ægy-
ptum Dei jussu cum uxore & filiis tum adhuc incircumcisus profecturum Deus ita legitur
adlocutus: *Quum ab eas & revertaris in Ægyptum, vide omnia miracula, quæ posui in manu*
tuâ, & facies ea coram Pharaone. Sed ego obfirmabo cor ejus, & non dimittet populum. Tum di-
ces ad Pharaonem, sic dixit Jehova: Filius meus, primogenitus meus, est Israel; & dixi tibi, dimit-
te Filium meum ut serviat mihi. Sed tu renuisti dimittere eum. Ecce, ego interficiam filium tuum
primogenitum. Ad hæc sacri textus verba laudatus scriptor sequentia monet: Hic verba om-
nia, quod sciam, omnes unanimi consensu interpretes de Pharaone loqui statuunt, in pri-
mis etiam ultima, in quibus dicitur, *Ecce, ego interficiam filium tuum primogenitum.* Verum
enim verò, quod cum bona eorum veniã dixerim, aliter sentio. Nam quemadmodum in
hoc facile consentio, quod usque ad posterius ultimi versus hemistichium de Pharaone lo-
quantur, & gerendis coram atque cum eo, nec aliter intelligi possint: sic dicti posterioris he-
mistichii verba, *Ecce, ego interficio filium tuum primogenitum,* ad Moïsem de primogenito
ipsius filio dicta esse omnino statuo, coherentiam & sensum brevi hæc Paraphrasi exponens:
Et cum Moïses jam in viã esset cum uxore & filiis suis, dixit ad eum Dominus: Ecce, tu jam abis in
Ægyptum cum uxore & filiis tuis, & quando veneris eo, omnia miracula, quorum faciendorum po-
testatem tibi jam dedi, facturus es coram Pharaone; nam omnino ista stent, sicut promisi, neq;
meum mutabo verbum. Quumq; futurum est, sicut tibi futurum prædixi, ut inducatur iusto meo
judicio & sapienti permissione cor Pharaonis ab ipsomet Pharaone, impio homine, adeo, ut non di-
mittat populum, in dicturus es illi, sic dixit Jehova: Filius meus, primogenitus meus, populus
mibi tam charus, o Pharaon, est Israel, quam tibi tuus est primogenitus, imò cujus omnes primo-
geniti Sacerdotes mei esse debent. Hunc filium meum jussi te dimittere, ut mihi serviat; tu verò
renuisti dimittere &c. Hec inquam, o Moïses, tu meo nomine locutus es ad Pharaonem, meo
nomine ipsi mandabis & exprobrabis; nec tamen interim curas, quid ipse facias, quando ne
quidem primogenitum per tempus adeo longum circumcidisti, ut de recens nato nihil dicam.
Num verò putas, me istud tolerare diutius posse, in hac in primis profectione & legatione tuâ,
ubi summos esse poterit scandalo. Non sanè; Ecce enim, dico tibi, quod filium tuum primo-
genitum sim interfecurus; nisi eum sine morâ ulteriori circumcideris; faciamq; istud, ut te in posterum
reddam cautiorem. Addit, statuimus hoc propterea, primo, quia aliàs nulla videtur esse rerum coha-
rentia quo ad antecedentia. Quem enim quæso in finem hic commode subiecta dici possunt, quæ de mi-
raculis in Ægypto perpetrandis, Pharaone obfirmando, & primogenito ejus interficiendo habentur?
Quid pertinet hoc omne ad iter Moïsis cum uxore & filiis; Non invenio apud commendatores quidquam,
nisi quod ajunt, dicta esse hæc omnia ad confirmandum Moïsem, à Deo nimirum, qui juxta eorundem senten-
tiam Moïsi mortem intentaturus erat. Secundo, quia aliàs nulla etiâ est cum consequentibus coheretia. Nam

lib. 4.
dist. 1.
lit. F.vid. Th.
Hacksp.
ad h.
loc.D. Seb.
Schmid
Tract.
de Cir-
cumcis.
p. 260.
scqq.

DEUS vel occurrit Mofi interfecturus eum, vel filio ejus. Si filio, intelligendus est hic per suffixum pronominalis; & tamen non præmissa est ejus mentio, ut commodè pronomen eò respicere possit. Si Mofi, quomodo interficere eum voluit Dominus, quem modò de officio strenuè obeundo sine ullo iræ indicio adhortatus est? *Tertio*, qui unius alicujus primogeniti sit mentio. Atqui Moses debeat Pharaoni dicere non de uno salutem primogenito, sed de omnibus per totam Ægyptum. *Quarto*, etiam si nostrâ sententiâ sit Ellipsis aliqua, illa tamen faciliè ita suppleri potest: Tu dices Pharaoni, sic dixit Jehova, Filius meus, primogenitus meus est Israël; idè dixi ad te, dimitte filium meum, ut mihi serviat, & tenuisti dimittere eum. Sicut exprobrabis Pharaoni, qui ipse tamen tecum habes filium tuum primogenitum, quem mihi non obtulisti per circumcisionem ad servitium meum; itaq; ego occisurus sum istum filium tuum primogenitum. Et deinceps optima est tam cum antecedentibus, quam cum consequentibus coherencia. Nam quoad antecedentia satis manifestè adparet, quâ ratione Deus de Pharaone loquendi, quæ loquitur habuerit occasionem, & quem in finè ea dixerit, ut scilicet mosen convinceret, quam malè hæcenus fecisset, quod filium non circumcidisset, & quam justè interfecturus sit filium DEUS, si non circumcideret eum. Quoad verò consequentia perspicimus erit nexus, quod & quare Deus, occurrerit filio Mofi, eum interfecturus. *Quinto*, prævalet etiam in hæc nostrâ sententiâ, quod in eâ manifestum sit, quâ ratione Zippora in cogitationè de circumcidendo filio descendit; quia scilicet ex mose perceperat, quod Deus esset cominatus, eum se interfecturum, nisi circumcidatur. Hinc illa de modo periculum avertendi satis certa fuit, & avertit illud; cum mirum sit in sententiâ contrariâ, undè cognoverit Zippora, remedium adferri posse sive marito, sive filio per circumcisionem? Sed & aliæ evanescent difficultates, quæ sic se habent, ut profecto non sine fundamento emergant, positæ interpretum sententiarum circa sequentem in Mose Textum: *Et fuit in viâ, in diverforio, & occurrit illi Jehova, & quasi fecit eum interficere. Tum accepit Zippora cultrum, & amputavit præputium filii sui, & projecit ad pedes ejus, & dixit, quoniam sponsus sanguinum tu mihi es.* In his verbis quæ sunt difficultates, videri potest non in Christianorum modo interpretum, sed & Ebræorum R. Salomonis, *Aben-Esra*, *Rambanis* aliorumq; Commentariis; quæ faciliè ex nostrâ dispelluntur sententiâ, ita namq; jam fluent omnia: *Et fuit*, Moses, ad quem Dominus istud erat locutus, *in viâ, in diverforio*, h. e. quam primùm pervenit in diverforiũ, eum paulò ante Moses Zipporæ cominationem divinam indicasset, *quum occurrit illi*, primogenito Mofi filio, de quo Dominus ipsi dixerat, ecce, ego occido filium & c. *Jehova, & quasi fecit*, sicut cominatus erat, *eum occidere. Tum verò Zippora*, quæ hæcenus impediverat circumcisionem, & adhuc dum in diverforio impedire conata fuerat, in summo hoc necessitatis casu, *adprehendit*, quem secum habebat, *cultrum, & amputavit præputium filii sui*, indignabunda tamè *proiecit ad pedes ejus*, Mofi, inter quem & filium ejus distinctionè fecit scriptura per hoc, quod nomen filii expressè posuit, *& dixit, quia sponsus sanguinum*, ò Moses, *tu mihi es.* Subjungit pro ulteriori hujus Paraphrasis confirmatione: Quod alii putant, de Mose sermonem esse, quem Dominus voluerit occidere, non sine ratione ab *Aben-Esra* & præcipuis Rabinorum negatur. Et sanè, quæ de morbo Mofi dicunt, nescio, quanto opere displiceant. Aliud namque est, occurrere alicui ad interficiendum, aliud morbum immittere. Et adparet, quod id tantum esset effectum ad excusandum Mosen. Potius dicèdum est, quod Dominus puero occurrerit, quam primùm veniretur in hospitium, & ante-quàm circumcisio à Mose institui posset commodè; vel quod mulier imperiosa Mofi circumcisuro adhuc dum resisterit, & puerum in suum receperit sinum, ubi verò Deus intervenerit rixis, occisurus in ipso matris sinu puerum, nisi illa circumcidisset festinabunda. Projecit autem mox ante Mofi pedes præputium, non sine indignatione quidem, simul tamen, ut & huic satisfaceret, ipsi præputium ostendendo, undè cognosceret, quod verè filius esset circumcisus, nec ulla daret verba. Quod verò alii de minore natu filio Mofi, qui circumcisus hic sit, interpretantur, in nostrâ sententiâ literæ scripturæ, quæ expressè loquitur de primogenito, adverteatur; & est aliqui sententia, quæ parum probabilitatis habet.

Hæc omnia laudatus ille scriptor & adhuc ibidem plura, ut ingeniose satis & acutè, ita num sufficienter etiam & satis aptè ad firmendam & vindicandam *Augustini* sententiam contra non unas Bellarmini & aliorum objectiones & exceptiones, judicium tu lector erudite; Ego enim nunc unà tecum ad alterum in posteriori vindiciarum capite oraculum ex Augustini autoritate pro Sacramentorum V. T. virtute & efficaciâ illustrandum me confero, quo Paulus de Mannâ Ebræorum & de Aquâ è Petris capturiente scripsit: *eandem escam Spiritualem manducarunt, & eandem potum Spiritualem biberunt & c.* Inter quatuor autem difficultates, quas argumentum ex his verbis desumptum habere scribit Bellarminus, quartam & ultimam esse dicit ex Augustino, ad hoc apostoli oraculum observante, *Sacramenta Iudaorum & nostra fuisse quidem in signis diversa, inter-*

1. Cor.
10.

autem, quæ significatur, paria, diversa specie visibili, paria virtute spiritali. Et si autem hoc Augustini pro pari virtute & efficaciâ Sacramentorû utriusq; Testamenti testimonium satis clarum & manifestum videatur, non tamen sua Glosâ illud præmittere potuit, Bellarminus, de qualicunq; responso omni modo sollicitus. Hinc ausus est scribere, Augustinum nusquam dicere, Sacramenta nostra & vetera esse paria quoad efficaciam, sed tantum quoad significationem seu rem significatam, quia nimirum eundem Christum omnia significant. Et ubi ad loca Augustini Doctoris parallela provocavit, de iis monuit & observavit, ubiq; cum hoc repetere, diversa fuisse signa, & unam rem significatam, id est, Christum. Postquam verò etiam accusavit Calvinum, quasi verba Augustini non integrè & bonâ fide adduxisset, pro cuius fide Evangelicorum non est respondere; aliam adhuc addidit Bellarminus observationem de Augustini sententiâ, *Ejus videlicet expositionem, quâ per eandem escam spirituales intelligit significari, eadem esse Sacramenta vetera & nova quoad vim significandi, & inde illam escam esse dictam spirituales; non esse quidem contra Papistas, non tamen esse necessariò sequendam.* Subjungit causam: Nam si per escam spirituales intelligeremus escam spiritaliter intellectam, ut vult Augustinus, tunc soli cam iusti manducassent; id quod fateretur Augustinus, & ideò notat Paulum dixisse, *Patres nostri*, non autem *Patres vestri*, quia loquebatur solum de iustis, qui nobis sunt similes; Christum verò dixisse, *Patres vestri manducaverunt Manna*, non *Patres nostri*, quia loquebatur Dominus de malis Judeis, qui non manducaverunt illam escam spiritaliter. At hoc repugnat verbis Apostoli, scribit contra Augustinum Bellarminus, qui ait, *Patres nostri omnes eandem escam spirituales manducaverunt &c.* Et per omnes intelligit non omnes iustos tantum, sed omnes absolute, tam bonos, quàm malos, qui in deserto fuerunt, subjungit enim, *sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, & paulò ante dixerat, Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt.* At certè non boni tantum, sed etiam mali sub nube fuerunt & mare transierunt. Verior igitur est *Chrysostromi & Cyrilli Alexandrini*, & aliorum interpretum expositio. Nec mirum esse debet, si *Chrysostromum* in huius loci expositione antepoamus Augustino; nam ille scripsit *Comentaria* ex professo in hanc Pauli epistolam, hic autem obiter explicuit hunc locum in *Comentariis in Iohannem*. Libuit hoc Bellarmini responsum Augustini sententiæ oppositum uti aliquanto prolixius huc adponere, ut hoc etiam documento videat lector Augustini auctoritatem maximè ex debito faciens, quam liberè Bellarminus, id quod ab aliis etiam scriptoribus Patris solet fieri, ab Augustino discedat, licentiamq; sibi sententiæ eius deserendi sumat, ut ut aliàs, uti suis inservire videtur hypothèsibus, magno cum adplausu ad ejus provocans auctoritatem. Ne autem ulla Augustinissimo Doctore inferatur injuria, ipse propriis suam exponat verbis sententiâ, Christi de semet ipso verba, *Hic est Panis, qui de Cælo descendit*, sequentè in modum explicans: *Hunc Panem significavit Manna, hunc panem significavit Altare Dei. Sacramenta illa fuerunt. In signis diversa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi: omnes eandem escam spirituales manducaverunt. Spirituales utiq; eandem; nam corporalem alteram, quia illi Manna, nos aliud. Spirituales verò, quam nos. Sed patres nostri non patres illorum; quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Adjungit, & omnes eundem potum spirituales biberunt. Aliud illi, aliud nos; sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spiritali. Quomodo enim potum eundem? Bibebant de spiritali sequente Petra; petra autem erat Christus. Inde Panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo & in carne. Alibi adhuc clarius Pater sanctus: *Mare rubrum significat Baptismum, Moyses ductor per mare rubrum significat Christum, populus transiens significat fideles, mors Aegyptiorum significat abolitionem peccatorum. In signis diversis eadem fides. Sic in signis diversis, quomodo in verbis diversis, quia verba sonos mutant per tempora, & utiq; nihil aliud sunt verba, quam signa, significando enim verba sunt. Tolle significationem verbo, strepitus est inanis. Significat ergò sunt omnia. Numquid non eadem credebant, per quos hæc signa ministrabantur, per quos eadem, quæ credimus, prophetata prænuñtiabantur? Vix, credebant, sed illi ventura esse, nos autem venisse. Ideò & sic ait, Eundem potum spirituales biberunt; spirituales eundem, nam corporalem non eundem. Quid enim illi bibebant? Bibebant enim de spiritali sequente petra, petra autem erat Christus. Videte ergò, Fide manente, signa variata. Ibi petra Christus, nobis Christus, quod in Altari ponitur. Et illi pro magno Sacramento ejusdem Christi biberunt aquam profluentem de Petra; nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spirituales biberunt. Posterior hic locus tanquam parallelus optime explicat priorem, quem Gratianus etiam Juri Canonico inferuit, juxta præscriptum Lemma demonstraturus, quomodo Manna & aqua de Petra idem fuerit cū nostro cibo & potu. Ut mirum non imeritò & hic videatur, ausum fuisse Bellarminum scribere, Augustinum nusquam Sacramenta vetera & nova scribere paria esse quoad**

Tract. 26.
in Joh.

Joh. 6.

Tract. 45.
in Joh.c. Inquit.
dist. 2. de
Conscit.

quoad

quoad efficaciam, sed tantum quoad significationem seu rem significatam. Quid enim, quæso, Augustinus potuisset dicere pro identitate Sacramentorum utriusque Testamenti quoad efficaciam clarius, quam quod ea in re dixit esse paria, eandem utriusque adscribens virtutem spiritalem, apertissime testatus, eandem in signis utrobique, diversis esse fidem, & signa fide manente variata? Certè, si hæc identitatem virtutis & efficaciam non sufficienter confirmant, nihil in posterum amplius erit sufficiens. Est autem in consequentia planè consequentia, quam Bellarminus ex Augustini verbis, non ritè intellectis & adplicatis, necdètere est conatus, scribens: *Si per escam spiritualem intellegeremus escam spiritualiter intellectam, ut vult Augustinus, tunc soli iusti eam manducassent, id quod fateitur Augustinus &c.* Neque enim dixit sanctus Pater, Escam à Paulo spiritualiter intellectam vel spiritualiter intelligi debere, sed escam fuisse spiritualem verò, & spiritualem ab Apostolo dictam, sicut & potum, ob virtutem videlicet spiritualem, Fide adprehensam. Neque etiam si id dixisset Augustinus Doctor, sequeretur, *solos eam iustos manducasse, vel solos eum iustos bibisse.* Notanter enim ipse Augustinus in antecedentibus paulò verbis distinxit inter ipsum Sacramentum & inter virtutem Sacramenti.

Joh. 6.

Quia nec ritè intellexit Bellarminus mentem Augustini sermonem Christi & Pauli de Patribus vestris & nostris inter se conferentis, & ita quidem, ut scopum utriusque indicaret. De Christi scopo ita suam exponit mentem, sequentia eius verba explicans: *Patres vestri manducaverunt in deserto Manna, & mortui sunt. Quare manducaverunt, & mortui sunt? Quia, quod videbant, credebant, quod non videbant, non intelligebant. Ideo patres vestri, quia similes estis illorum.* Et post aliqua: *Manducavit & Moyses, nimirum Manna, manducavit & Aaron, manducavit & Phineas manducaverunt multi, qui domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satiantur. Nam & nos hodie visibilem accipimus cibum; sed aliud est Sa-*

cramentum, aliud est virtus Sacramenti. Quam multi de Altari accipiunt & moriuntur, & accipiendò moriuntur. Unde dicit Apostolus, *iudicium sibi manducavit & bibit.* Et iterum post aliqua: *Patres ergo istorum, id est, mali patres malorum, infideles infidelium patres, murmuratores murmurantium patres. Nam de nullare magis populus ille Dominum ostendisse dicitur est, quam contra Deum murmurando. Ideo & Dominus volens ostendere, eos talem esse filios, hinc ad eos: Quid murmuratis invicem murmuratores, filii murmurantium? Patres vestri manducaverunt Manna, & mortui sunt; non quia malum erat Manna, sed quia male manducaverunt.* De Pauli scopo aliter Augustinus, quia Paulus ad alios scripsit: *Patres nostri, non illorum; quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt.* Hæc si inter se ex debito ad mentem Augustini, vel potius juxta scopum Christi & Pauli conferantur, nulla erit inter Paulum & Augustinum repugnantia, ut Bellarminus quidem sed male putat, vanitasque illius consequentiæ, quam ex ejus verbis, ut dixi, male intellectis inconsequenter necit Bellarminus, per se evanesceat, ac identitas Sacramentorum utriusque Testamenti quoad virtutem eorum & efficaciam, certo quamvis gradu oblectato, clarè satis adparebit. In hujus rei gratiam & ad uberiorem ejus illustrationem juvat nunc superponendi loco adicere, quod *Iohannes Gagnæus* Sorbonista Parisinus, ante hoc seculum, Augustinum quidem non nominato, attamè ad ejus mentem, oraculo Pauli ex Augustino hæcenus enucleato & vindicato adposuit Scholion: *Admonet Corinthios Paulus, ne de Donis à Deo acceptis effertantur, futurum enim, ut per elationem hæc ac alia peccata his excidant donis, & à Christo ejiciantur, idque, exemplo Iudæorum, quos, sicut in figurâ, similibus tamen ab eo donis adfectos probat, sed hinc tamen ob sua excidisse delicta. Sicut enim in Spiritu S. & Aquâ baptizati servitutem veri Pharaonis excusserunt, Christi carne pasti & ejus sanguine potati sunt; ita Patres Iudæi excussa Pharaonis servitute & transgressi Maris rubri quodam modo in Mari & Nube baptizati sunt, similitudine scilicet. Quod autem illis Nubes protegens, conducoens ac refrigerans; id nobis Spiritus Sanctus, actio nem nostrarum dux & protector, libidinumq; moderator & extinctor. Quod illis Mare, hoc Corinthiis & omnibus Christianis Aqua Baptizantis. Corinthii carnem Christi manducabant, illi figuram ejus Manna, quam spiritualem Apostolus vocat escam &c.* Accedere huc potest *Fromondus*, Professor non ita pridem Lovaniensis, qui explicationem Augustini posse locum habere agnoscit, Chryostomi sententiam cum eâ conferens, quem Bellarminus tamen hic Augustino opposuit, id quod etiam documento est, Bellarminum Augustini verba non ad mentem ejus percepisse, & hinc cum Larvis hic pugnasse.

CAPUT VIGESIMUM & PRIMUM,

De
Charactere.

Hoc nomen vel vocabulum secut Bellarminus dicit accepisse Scholasticos ab Augustino, cæteris ante eum Patribus vocabulo signi aut signaculi utentibus, cum resta-

men fit eadem; ita ubi eius demonstrationem ex Augustino dare conatur, præter novem loca hoc in primis testimonium verbotenus ex eo comendat, quo characterem hunc Sacramentalem probati posse nullus planè dubitavit, ubi sanctus Pater ita scripsit: *Satis eluxit Pastoribus Ecclesie Catholice toto orbe diffusa, per quos postea plenarii Concilii autoritate originalis consuetudo firmata est, ovem, quæ foris errabat, & Dominicum characterem à fallacibus depredatoribus suis acceperat foris, venientem ad Christianæ unitatis salutem, ab errore corrigi, à captivitate liberari, à vulnere sanari; characterem Dominicum tamen in eâ agnoscere potius, quàm improbari.* Ad hoc testimonium & cætera Augustini aliorumque Patrum loca illud solum respondere posse censet Bellarminus, à Patribus, adeoque ab Augustino etiam, non vocari characterem seu signaculum id, quod ipsi Doctores Patrum dicunt, *sed externum modo Symbolum;* Augustinum certè in sermone *de gestis cum Emerito* tria dicere, quæ valdè videantur huic solutioni favere. *Primo*, exterius characterem cognosci & agnitum ad probari. *Secundo*, quod, si Donatus in nomine Donati baptizaret, Donati characterem infingeret; ad Donati characterem in animâ infixum esse nullum posse. *Tertio*, characterem esse ipsam Trinitatis invocationem, quæ fit in Baptismo, secundum ipsa Augustini verba: *Attendo fidem in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti. Iste est character Imperatoris mei. De isto characterem militibus, vel Comitibus suis potius, ut hunc imprimerent eis, quos castris ejus congregabant, præcepit, dicens: Ite, baptizate gentes in nomine &c.* Respondet autem Bellarminus, characterem apud Augustinum & alios Patres non posse externum esse Symbolum seu Sacramentum. Nam *primo* eos dicere, hoc signaculum esse in animâ, non in corpore, ut *Cyrillus Hierosolymitanus*; vel esse spirituale, ut *Ambrosius*; vel opponere cauterio Circumcisionis, quod erat in corpore, ut *Epiphanius & Chrysostomus*; vel denique esse quandam consecrationem, ut *Augustinus*. *Secundo* eos dicere characterem hunc hæere & manere, id quod externo non conveniat Symbolo Augustino ita scribere: *Non minus Christiana hærent Sacramenta, quam Nota corporalis;* lib. 2. contra Epist. Parmen. cap. 13.
cum videamus, nec Apofat. as illis carere, quæ propterea illis respicientibus non restituntur, quia amitti non potuerunt. Idem alios habere Patres, qui dicunt esse sigillum indelebile, ut *Cyrillum* modo laudatum, *Nazianzenum*, & alios. Huc etiam spectare Augustini locutiones, ubi characterem dicit *infigi, imprimi, portari* & alia, quæ in actionem transeuntem quadrare non possint. *Tertio*, si Symbolum externum diceretur à Patribus character vel signaculum, omnia Sacramenta imprimerent characterem; omnia enim sunt externa Symbola promissionem obfignantia, & tamen nullus Patrum unquâ per Eucharistiam dixit imprimi characterem. In specie ad loca Augustini in contrarium laudata Bellarminus respondet primo characterem posse exterius videri & cognosci, non in se, sed in suâ causâ. Cum enim cognoscimus aliquem ritè baptizatum, simul cognoscemus infixum illi characterem, quia hic est effectus, qui semper & necessariò illam sequitur causam. Et quod hoc satis fit, patet. Nam actum etiam externum non videmus, postquam transit. Quare nec de Symbolo externo Augustinus rectè potuisset dicere, illud videri & agnoscere, quando ad Ecclesiam veniunt, qui ab hæreticis fuerant baptizati. *Secundo*, ad illud de characterem Donati, Augustinum loqui non absolute, sed ex hypothesi. Voluisse nimirum dicere, si Donatus in nomine suo posset Sacramenta conferre, suum imprimeret characterem. Alioquin nõ ignorabat Augustinus, Baptismum in nomine Donati collatum non modo imprimere characterem in animâ, sed neque esse Sacramentum externum. *Tertio*, invocationem Trinitatis & ipsum totum Symbolum externum dici posse characterem non impressum, sed imprimentem. Ut enim eadem Imago est in sigillo & in cerâ; sed imago sigilli est character imprimens, in cerâ autem est character impressus; ita Sacramentum externum ac præcipuè Sacramenti forma est character imprimens, cum ad ejus collationem mox sequatur character in animâ, ac ex vi & impressione Sacramenti sequatur. Ad hoc tergeminum Bellarmini responsum in genere notandum venit ipsum characteris nomen sano intellectum sensu & Sacramentis adplicatum ob Augustini in primis auctoritatem non ad eò ingratum esse Evangelicis. Quo autem sensu à Papæis, recentioribus pariter & antiquis adhibetur, accedente, præsertim Tridentino anathemate nimis duro & duro, cum is neque ex S. Scripturæ oraculis, neque ex orthodoxæ Antiquitatis, & ex eâ Augustini testimoniis possit liquidò demonstrari, dissensus noster omninò ægrius ferri non debet. *Chemnitius* in examine hujus de characterem Decreti è *Biele*, notissimo inter Scholasticos scriptore, multa observavit notatu dignissima, nimirum, dicere eum & probare, *vocabulum characteris, in eâ quidem significatione & sententiâ, quam ex eò prolixè fatis expressit, & quam post Tridentinam explicationem Bellarminus aliquot propositionibus illustravit, nec in Scripturâ, nec in vetustis Scriptoribus Ecclesiasticis extare, ita ut nec ipse Lombardus* mentio-

Lib. 6 de Bap. cap. 1.

lib. 2. contra Epist. Parmen. cap. 13.

mentionem characteris faciat, in tali quidem significatione & sententiâ. Addit pro confirmatione, Quod Lombardus dicit, eos, qui ab hereticis servato Christi characteris sunt baptizati, non esse rebaptizandos; intelligit formam verborum Baptismi à Christo traditam.

NB. Quod ipsam verò rem atinet, eundem monere Bielem, nec necessariam demonstrare rationem, nec evidentem Patrum auctoritatem probare, talem esse ponendum characterem; Sententias enim, quæ ex Dionysio, Augustino, Damasceno & Lombardo adducuntur, ferè & magis pertinenter ad Authorum mentem de ipso Baptismi Sacramento exponi, aut de forma sacramentali, quam de aliquo realiter animæ impresso characterè. Declaratis porro illis Patrum sententiis Bielem repetere, neque auctoritates sacræ scripturæ, neque sanctorum Patrum cogere, ut ponatur talis character ad hunc intellectum, quo à recentioribus accipitur Doctoribus; & rationem nullam esse necessariam, quæ demonstrat, talem esse seu imprimi characterem. Omnia enim, quæ ei attribuuntur, æque solvi posse sine characterè, quam cum eo. Item illa, quæ characteri tribuuntur, inveniri in Eucharistiâ & in cæteris, quæ characterem non imprimunt. Tandem concludere, omnes, quæ adducuntur, rationes, esse persuasiones, non ex necessariis procedentes; & quæ de characterè dicuntur, præ magnâ parte esse voluntaria, & modica ratione fulciri. Illam quoque rationem, quæ præcipue scholasticos ad ponendum characterem movit, quod nimirum Baptismus non sit iterandus, non esse necessariam; cum in iterabilitatis Sacramentorum principalis ratio non sit impressio characteris, sed sola Institutio Divina. Et minus manifestum esse, esse characterem, quam non posse iterari Baptismum; hoc enim à tempore Institutionis fuisse certum, illud verò ne hodie quidem evidenter esse certum. Bellarminus quod his à Biele monitis opponat, habuit nihil, ideò pleraque tristè prætermisit silentio, duo tantum ex eo observans, primum, dubitasse eum, an Ecclesia id definierit, quod nimirum de characterè docetur, & quod Tridentini Patres sub anathematis fulmine definiuerunt; & tamen dicere, esse præsumtuosum negare characterem. Alterum, rationem ejus, quod videlicet Institutio Divina sit causa, cur quedam Sacramenta iterari possint, quedam non possint, parum valere; non enim sine magnâ ratione Deum prohibere rem tam utilem repeti. Inter & post alios plures hanc Controversiam tractantes Vasquez sequenti responso Biele monita cludere & elidere se posse existimavit: Quamvis Gabriel, Occam & Scotus contendant, nihil ex Patribus vel ex scripturâ probari posse de characterè, id tamen verum non est. Fateor tamen, Testimonia, quæ adduci solent à scholasticis tempore scoti & Gabrielis, nullius esse momenti, ut ipsi aperte ostendant. Dum Biel nunc ad manum non est, juvat Scotum consulere, an is de aliis Augustini pro characterè testimoniis, quam quæ à Bellarmino & Vasquez adducuntur, fuerit locutus, adeoque num Vasquezii exceptio aliquem possit habere locum? Is igitur in quantum sententiarum, ubi ostendit, auctoritates, quæ pro characterè ex Dionysio, qui communiter Areopagita dicitur, & cui opus Ecclesiasticæ Hierarchiæ cum aliis adicribi solet, ut & ex Damasceno adducuntur, videri tantum esse vocales, & non ad intentionem eorum de Damasceni nominatim auctoritate duplici testatus, valde inceptè eam adduci & nihil valere, addidit; Hoc etiam confirmatur, quia Augustinus, qui tantum tractavit ex intentione de Baptismo, ut potè in sexto libro contra Donatistas de Baptismo, & in uno volumine de unico Baptismo, & præter hæc multa super Iohannem, & aliqua in aliquibus, capite de Fide ad Petrum, non tacuisset de characterè, si ipsa (forfitan, ipsi) fuisset immediatus & necessarius Baptismi effectus. Et si dicas, non negat, nimirum Augustinus. Respondè, ad propositum sufficit, quod non adfirmet; quia tantè investigationis supponitur, quod si character fuisset proxima res Baptismi, alicubi expressisset. Tunc autem in Baptismo non distinguit, nisi Sacramentum, hoc est, aliquid visibile extra, & rem Sacramenti, scilicet gratiam; nec unquam fictum dicit recipere aliquam rem Sacramenti; sed tantum Sacramentum, nec unquam iterabilitatem Baptismi ostendit propter talem impressum characterem. Addit in genere de auctoritatibus Patrum: Consimiliter etiam, de Consecratione distinctone quartâ colliguntur auctoritates sanctorum de Baptismo, nec videtur verisimile, quod nullus eorum locutus fuisset de characterè, si fuisset effectus Baptismi ita necessarius; & quod videtur multum ponderis habere, Magister sententiarum nusquam de characterè illo secundum istum intellectum locutus est, cum tamen ipse diligenter auctoritates sanctorum de Materis, quas tractat, compilaverit. Et in questionibus, quas reportationes vocant, super eundem librum: Non invenitur in scripturâ character ad istum intellectum; sed in uno loco character Bestiæ, (Apoc. 13.) nec etiam invenitur hoc in Fide, neque in dictis Augustini, qui tamen mirabiliter multum loquitur de istâ materiâ; sed dicit Augustinus, aliquando suscipit Sacramentum, & non rem. Et post aliqua Augustinus tertio contra Donatistas libros tres dicit characteres, sed capit ibi characterem pro Baptismo.

in 3. part.
Tom. II.
Disp. 134.
num. 20.

dist. 6. qu.
9.

dist. ead.
qu. 8.

Baptismo. Unde nihil est ad propositum, ubicunque inveni Augustinum loqui de charactere. Vide lector optime & judica, an Vasquez de Scoto rectè scripserit, ad alia eum Augustini testimonia de charactere respectum habuisse, quàm quæ ad ejus confirmationem hodiè laudari solent?

CAPUT VIGESIMUM & SEPTIMUM,

De

Numero Sacramentorum.

Non attentis hic iis in specie testimoniis, quæ Bellarminus ad demonstrationem quinque Sacramentorum, ab Evangelicis nondum hætenus receptorum, neque recipiendorum, sicut ex aliis Patribus, ita ex Augustino etiam adduxit, quia in posterum iterato sub examen singulari tractatione recurrent; hinc in antecessum illo tantum ex antecedentibus observato, Augustinum ut & cæteros Ecclesiæ Doctores plerosque, vocabulo Sacramenti in sensu ampliori usos esse, quod supra ex *Chemitio* pluribus ostensum fuit exemplis, & ipse Bellarminus agnoscere debuit, ubi, nescio, contra quem, operose demonstravit, Lotionem pedum non esse Sacramentum, ingenuè falsus, multa à veteribus, præter illa septem, quæ Papæ numerant, dici Sacramenta, & Augustinum in specie signum crucis vocare Sacramentum, eas item ceremonias, quæ ante Baptismum fiunt, dicere Sacramenta, Panem quoque benedictum, qui olim Catechumenis dabatur, adpellasse Sacramentum; Id ante omnia in primis est notandum, quod Bellarminus ad numerum Sacramentorum septenarium ex orthodoxâ antiquitate in terminis demonstrandum, neque Concilii alicujus antiquioris decreto, neque ullius antiqui patris, adeoque nec Augustini testimonio, per integra duodecim secula usus sit vel uti potuerit, solo ex his *Lombardo*, ex illis autem Conciliis *Florentino* & *Tridentino* contentus, eomet ipso novitatem hujus numeri Sacramentalis agnoscens. Et cum pro numero binario, pro quo tamen non tanquam pro Aris pugnant & foris Evangelici, contra septenarium anathemate Tridentino munitum, & scripturæ & Ecclesiæ Doctorum, interque eos Augustini autoritate pugnetur, neque ibi satis officio facere potuit, quo minus ex hac etiam parte Augustinus Veritatis Evangelicæ testis audiret. Scripturæ testimonium, quod pro Sacramentorum binario ex Augustini sententiâ quasi affirmativam urgeri scribit Bellarminus, exhibet *Sanguinis & Aquæ ex latere Christi in cruce mortui fluxum*, quem præter alios Patres Augustinus etiam de Eucharistiâ & Baptismo intellexit. Bellarminus duo indicat loca, in quorum uno sequentia leguntur: *Dormit Adam, ut fiat Eva; moritur Christus, ut fiat Ecclesia. Dormienti Adæ sit Eva de latere mortui Christi latus lanceâ percutitur, ut profluentia Sacramenta, quibus formetur Ecclesia.* In altero autem hæc: *Ascendat sponsus noster thalami sui lectum, dormiat moriendo, ejus aperiat latus, & Ecclesia Virgo prodeat, ut quomodo Eva ex latere Adami dormientis facta est, ita & Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendens. Percussum est enim latus ejus, ut Evangelium loquitur, & statim manavit sanguis & aqua, quæ sunt gemina Ecclesiæ Sacramenta. Aqua, in quâ sponsa est purificata; Sanguis, ex quo invenitur esse dotata.* Non ausus est Bellarminus horum Augustini testimoniorum adscribere tenorem, utpotè nimis expressum & clarum, quem nullo obscurare potuisset responso. Multò minus alia ejus plura de hoc fluxu testimonia ausus est citare, ne nimis constantiter ita sensisse videri potuerit augustus Pater, qui alibi etiam id confirmavit, eundem ferè in modum scribens: *Adam, qui erat forma futuri, præbuit nobis magnum Sacramenti indicium, imò Deus in illo præbuit. Nam & dormiens meruit accipere uxorem, & de costâ ejus facta est ei uxor; quomodo de Christo dormiente in cruce futura erat ecclesia de latere ejus, de latere scilicet dormientis, quia & de latere in cruce pendens lanceâ percussio Sacramenta Ecclesiæ profluxerunt.* Iterum alibi, Arcam Noahi tanquam Christi & Ecclesiæ figuram explicans, hæc habet: *Quod ostium Arca in latere accepit, profecto illud est vulnus, quando latus crucifixi lanceâ perforatum est; hæc quippe ad illum venientes ingrediuntur, quia inde Sacramenta manarunt, quibus credentes imitantur.* Bellarminus nihil aliud respondere potuit, nisi ut concederet, non malè ita exponi posse hunc Johannis locum, atque ita exponere Græcos ferè omnes; non tamen ea propter cætera excludi Sacramenta, solum enim duo hæc esse posita, quia sint magis communia & magis principalia & ex illis posse idem fieri de cæteris judicium. Præterea, non esse necessarium, illam sequi expositionem, alios enim æque magno expositores, *Cyrium* videlicet Hierosolymitanum & Hieronymum intelligere per sanguinem & aquam significata esse duo Baptismata, unum in sanguine, id est, *Martyrum*, aliud in Aquâ; *Ambrosium* verò, *Leonem Magnum*, ipsum quoque Augustinum

Joh. 19i

Tract 9. in Joh.

lib. 2. de Symb. ad Catech. cap. 6.

Tract. 15. in Joh.

lib. 15. de Civit. Dei cap. 26.

stinum ac Bedam, intelligere per sanguinem, redemptionis pretium, per Aquam vero Baptisimum, & videri hanc maximè literalem expositionem, ut nimirum intelligamus, ex Christi latere Baptisimum fluxisse, qui omnem vim suam ex Christi sanguine habet. Atqui, cæteris omnibus sepositis, quæ ad ipsius Johanni textus illustrationem pertinent, Augustinus in ejus sensu exponendo sibi met ipso non est cõtrarius, neque diversas super eo habet sententias, multò minus contrarias, cum quæ de redemptionis pretio habet, quod per sanguinem vult intellectum, Sacramentum eucharistiæ non excludant, sed potius includant, id tanquam medium hujus pretii applicativum & confirmativum non obscurè subintelligens, id quod *Johannes Ferus* in suis ad hunc locum Adnotationibus, utut Augustino non laudato, egregiè ostendit, scribens: *Hic effluxus & miraculose contigit, & magnum præfiguravit Mysterium. Sanguine enim redimimur, Aquâ autem abluimur. Tam redemptione igitur, quàm ablutionem nobis attinet mors Christi. Observandum autem, quod nec solus sanguis, nec sola exivit aqua, nihil enim possit aqua sine sanguine, nec quidquâ prodesset, nos esse redemptos, si permaneremus, quales prius eramus, & non etiam ablueremur. Vt ergo esset, unde à peccatis lavar emur, aqua, quæ corporales tantum abluit sordes sanguini, qui pretium nostræ redemptionis est, sociata, ex ejus societate virtutem sumit, ut ad abluendas invisibiles peccatorum sordes digna sit cooperari Sancto Spiritui. Sanguis igitur & aqua, duo certissima fides nostra & Ecclesiæ Sacramenta sunt, nempe Missa & Baptismus. Sanguis effusus est in remissionem peccatorum, & Baptismus est institutus in remissionem peccatorum. Tam magna salus ex hoc vulnere Domini nobis profluxit, per hæc enim duo Ecclesiæ est edificata. Nam per Aquam regeneramur, sanguine nutrimur.* Hæc *Ferus* verè ad mentem Augustini, cujus in super Verba, ad quæ *Bellarminus* respexit, quasi aliam in eis sententiam à priori diversam, de

Tract. 120.
in Joh.
cõf. Ennar.
in Plal. 40.

libent: *Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non diceret, latus ejus percussit, aut vulneravit, aut aliud quid, sed aperuit, ut illic quodammodo vita ostium panderetur, unde Sacramenta Ecclesiæ manaverunt, sine quibus ad vitam, quæ vera est vita, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lavacrum præstat & potum. Hoc prænuuntiabat, quod Noah in latere Arce ostium facere iussus est, quâ intrarent animalia, quæ non erant Diluvio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesiæ. Propter hoc prima mulier facta est de latere Viri dormientis, & appellata est vitamater que vivorum, magnum quippè significavit bonum ante magni prævaricationis malum. In habitaculo jacentis & dormientis hic secundus Adam inclinatio capite in cruce dormivit ut inde es formaretur conjux, quod de latere dormientis effluxit. Ethæc de scripturæ testimonio pro Sacramentorum binario ex Augustini sententia, in quam si ulterius inquiramus, sicut supra ex Chementio prolixè est ostensum, quam variè Augustinus & quam latè significatione Sacramenti vocabulo usus sit, ita hic omninò ex eodem repeti debet, Augustinum plura quidem numerare Sacramenta, ut tamen primo, illustri, præcipuo, peculiari & distincto posuerit loco Baptisimum & eucharistiam, duobus testimoniis sequentibus id satis apertè significantibus, ex quibus primum hoc est: *Panem pro multis, eaque factu facilissimam, & intellectu augustissimam, & observatione castissimam ipse Dominus & Apostolica tradidit Disciplina, sicuti est Baptismi Sacramentum & celebratio corporis & sanguinis Domini.* Alterum: *Domini noster IESVS Christus in Evangelio Sacramentis numero paucissimis, observatione facilissimis, significatione præstantissimis, societatem novi populi colligavit, sicuti est Baptismus Trinitatis nomine consecratus, Communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in scripturis Canonice commendatur.* *Bellarminus* quidem ad duo hæc testimonia responderet, Augustinum in illis non dicere, duo tantum esse Sacramenta, sed duo tantum ponere exempli loco, particulam sicut enim apertè id indicare, quin & simul plura, quam hæc duo esse, aliis insuper accedentibus locis parallelis, iis præsertim, ubi aliorum quoque Sacramentorum, quàm duorum tantum materia nominantur. Sed nihil hæc obstant, quò minus fixum maneat, Augustino hæc duo Sacramenta, utpotè non semel copulata, acin specie præ aliis, quæ latiori sensu ita dicebantur, insigniter commendata, pro præcipuis fuisse habita. Et quæ ante cætera hoc elogium mereantur. Certè si illo jam tempore numerus obtinisset septenarius, aut si ea, quæ hinc inde Sacramenta dixit, omnia agnovisset esse Sacramenta propriè sic dicta, non potuisset dicere *numero paucissima, vel promultis parca*, quæ credere faciunt, Augustinum cætera, quæ hic & ibi in scriptis ejus occurrunt, non tam pro Sacramentis, quàm pro Sacramentalibus ceremoniis habuisse. Et dum *Bellarminus* neque ex Augustino, neque ex alio Ecclesiæ Doctore ante & post Augustinum usque ad *Lombardum*, duodecimi demum seculi Authorem hujus numeri expressum definitionem potuit ostendere, ipse etiam *Lombardus**

Lib. 3. de
Doctr.
Christi.
cap. 9.

Epist. 118.
ad Jan.

bardus nullius ante se scriptoris Ecclesiastici auctoritatem ad hujus numeri cettitudinem potuit laudare, novitas ejus merito Evangelicis & suscepta, & eò magis quidem, quo majori impetu eum Tridentini Patres Ecclesiæ, contra antiquam consuetudinem, & quod antehac per se sequi mille Annos nulla synodus unquam fuit ausa, sub anathematis fulmine obruserunt, non tamen apud omnes id, quod voluerunt, obtinentes, Evangelicis adhuc per DEI gratiam in pristina libertate stantibus, inque eorum Sacramentorum usu, quæ citra omne dubium agnoscunt Authorem & Institutorem Christum, omnino contentis.

CAPUT TRIGESIMUM & SECUNDUM,

De

Ceremoniis Sacramentorum.

Agnoscit Bellarminus, fateri Evangelicos, necessarias esse aliquas ad Sacramentorum administrationem ceremonias, præter eas quibus essentia Sacramentorum continetur; eas autem ceremonias esse adhibendas, quæ in scripturâ habent vel mandatum, vel exemplum, videlicet pro imitatione commendatum; quin & posse Ecclesiam de iis, quæ habentur in scripturis, certum ordinem & modum aliquem statuere, quo nimirum observandæ sint, ne oriatur confusio. Etsi autem insufficienti hæc videri possit enumeratio partium sententiæ Evangelicorum de Sacramentorum ceremoniis, grata tamen est hæc adversarii confessio, ne videlicet omnes videamur contemnere ceremonias in Ecclesia olim usitatas, quibus mediam servare viam in hæc etiam quæstione videtur tutissimum, ex unâ nimirum parte fugientibus eorum austeritatem, qui omnes omnino Ceremonias contemnunt, in defectu peccantes; ex alterâ autem è contrario eorum nimiam facilitatem, qui omnes admittendas censent, sub certâ quâdam Divini cultus specie commendatas, in excessu peccantes. Quamvis etiam existimet Bellarminus, injuriam fieri Doctoribus Papæis, dum multa in ceremoniis eorum ab Evangelicis dicit reprehendi, quæ mendaciâ tantum sint, non dogmata; ex subjectis tamen ab eo diversis sex propositionibus, quibus Ecclesiæ Romanensis doctrinam complexus est, adparet, multum eos hic etiam ab orthodoxe antiquitatis sententiâ discessisse, in primis quod Augustini auctoritatem attinet, quæ hic quam maximè ex instituti ratione attenditur. Nam quod aliquas ex ceremoniis Sacramentalibus *vim habere spiritualem* scribit, quod etiam insuper statuit, *posse Ecclesiam novas instituere ceremonias, non quidem ad impium justificandum, sed tamen ad alios effectus spirituales; & quod institutæ ab Ecclesiâ ceremonie non possint omitti sine peccato, imò quod ceremonie non sint res indifferentes, sed utiles, meritorie, & pars quædam cultus divini*, præter quia & contra sensum & mentem antiquorum Ecclesiæ Doctorum, adeoque & Augustini dicuntur & defenduntur, occurrunt quidem hic & ibi in dictarum Bellarmini propositionum explicatione aliqua veterum, & hinc etiam Augustini testimonia, quæ tamen, dum de hujus & illius in specie Sacramenti ceremoniis agunt, commodiùs ad speciale eorum examen reservantur. Nunc illud solum Augustini testimonium restat vindicandum, quod eam continet querelam, quâ suo jam tempore aliquos Ecclesiam multitudine ceremoniarum onerasse scripsit, ut tolerabilior ei visa fuerit Judæorum conditio; id enim Bellarminus eripere conatur Evangelicis, observans, *Augustinum loqui de ceremoniis, quas privati homines & Muliercule imprimis sibi met ipsis imposerint*. Ut quid de ipso Augustini testimonio & Bellarmini responso sit habendum, lectori constat, ex laudatâ & antecedente ejus Epistolâ quædam repeti debent multum profutura. In priori quidem interrogatus à Januario sanctus Pater de ceremoniâ quâdam Sacramentali Eucharisticâ postquam ipsos ritus Sacramentales novæ legis tanquam extra omne dubium idèò, quia ab ipso met Christo præscriptos commendavit observandos, verbis ad præcedentem Controversiam laudatis & contra Bellarminum vindicatis, duplex adhuc ceremoniarum Ecclesiasticarum genus descripsit, inque sequentes duas divisit classes; *illa quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe observantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesiâ auctoritas saluberrima, commendata atque statuta retineri, sicut, quod Domini Passio, & resurrectio & Adcensio in cælum, & Adventus de cælo Spiritus Sancti, anniversariâ solennitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrit, quod servatur ab universa, quacunque se diffundit, Ecclesiâ.* Alia verò, quæ per loca terrarum regioneq; variantur, sicut est, quod alii jejunt Sabbatho, alii verò non; alii quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alii certis accipiunt diebus; alibi nullus intermittitur dies, quo non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi tantum Dominico, & si quid aliud

Epist. 119.
cap. 19.

„ aliud hujuscemodi potest animadverti, totum hoc genus rerum liberas habet observa-
 „ tiones, nec ulla est in his melior gravi prudentique Christiano disciplina, quam ut eo
 „ agat modo, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcunque forte devenit. Quod enim
 „ nec contra fidem, nec contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, &
 „ pro eorum inter quos vivitur, societate servandum. *Et ne sanctus Doctor solus ita sen-*
 „ *sisse videatur, ad Ambrosii consensum & auctoritatem provocat, sequentem memorans de*
 „ *eo & matre historiolum: Mater mea mediolanum me secuta, invenit Ecclesiam Sabba-*
 „ *tho non jejunantem. Cœperat perturbari & fluctuare, quid ageret, cum ego taha*
 „ *non curabam? Sed propter ipsam consului hanc de re baptisimi memoria Virum Am-*
 „ *brosum. Respondit, se nihil docere me posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nos-*
 „ *set, id potius observaret. Cumque ego putassem, nullâ ratione reddita, solâ autho-*
 „ *ritate suâ voluisse nos admonere, ne Sabbatho jejunarem, secutus est, & ait mihi:*
 „ *Cum venio Romam, Sabbatho jejuno; cum hic sum, non jejûno. Sic etiam tu, ad quam*
 „ *forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quicquam*
 „ *tibi. Hoc cum Matri renunciafsem, libenter est amplexa. Ego autem de hac sen-*
 „ *tentiâ etiam atque etiam cogitans ita semper habui, tanquam cœlesti eam oraculo su-*
 „ *scepissem. Senti enim sæpè dolens & gemens, multas infirmorum perturbationes fieri*
 „ *per contentiosam quorundam fratrum obstinationem & supersticiosam timiditatem,*
 „ *qui in rebus hujusmodi, quæ nec scripturæ sanctæ auctoritate, nec universalis Ecclē-*
 „ *siæ traditione, nec vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire,*
 „ *tantum quia subest qualiscunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in suâ sic ipse consu-*
 „ *vit patriâ, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem suam, quo remotiorem à suis, eo do-*
 „ *ctiorem putat factam, tam litigiosas excitant quæstiones, ut, nisi quod ipsi faciunt, nihil*
 „ *rectum existiment. In posteriori ad eundem Ianuarium Epistolâ de eadem quæstione hac*
 „ *notatu & quam-maximè observatu digna habet Doctor augustus: Miror, quid ita vo-*
 „ *lueris, ut de iis, quæ variè per diversa observantur loca, tibi aliqua conscriberem; cum*
 „ *& non sit necessarium, & una in his saluberrima regula sit retinenda, ut quæ non sunt*
 „ *contra Fidem, nec contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ*
 „ *melioris, ubicunque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non im-*
 „ *probemus, sed laudando etiam & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita*
 „ *impedit, ut amplius sit detrimentum: Si enim eo impediatur modo, ut majora studiorum*
 „ *lucra sint speranda, quàm detrimenta calumniatorum metuenda, sine dubitatione*
 „ *faciendum est, maxime illud, quod etiam de scripturis defendi potest. Et post aliqua:*
 „ *Hoc nimis doleo, quia multa, quæ in Divinis libris saluberrima sunt præcepta, minus*
 „ *curantur, & tam multis præsumtionibus sic plena sunt omnia, ut gravius corripatur, qui*
 „ *per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui mentem violentiâ sepelive-*
 „ *rit. Omnia itaque talia, quæ neque sanctarum scripturarum auctoritatibus conti-*
 „ *nentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec universæ Ecclesiæ con-*
 „ *suetudine roborata sunt, sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter va-*
 „ *riantur, ita ut vix, aut omninò nunquam inveniri possint causæ, quas in eis influen-*
 „ *tis homines sunt secuti, ubi facultas tribuitur, sine ullâ dubitatione existimo resecanda.*
 „ *Quamvis enim neq; hoc inveniri possit, quomodo sint contra fidem; ipsam religionem*
 „ *tamen, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis Misericordia*
 „ *DEI liberam esse voluit, servilibus premunt oneribus, ut tolerabilior sit conditio Jude-*
 „ *orum, qui etiam si tempus libertatis non agnoverint, legalibus tamen sarcinis, non hu-*
 „ *manis præsumtionibus subjiuntur. Sed Ecclesia DEI inter multam paleam, multa-*
 „ *que Zizania constituta multa tolerat, & tamen quæ sunt contra Fidem vel bonam vi-*
 „ *tam, non adprobat, nec tacet, nec facit. Hæc Augustini & Ambrosii monita, à Gra-*
 „ *tiano etiam Juri Canonico inserta, multum hodiè possunt inservire, ubi de Ceremoni-*
 „ *arum Ecclesiasticarum inter Evangelicos varietate agitur, ut potè quæ non rarò & sim-*
 „ *plicioribus rerum inexpertis, & qui externa magis, quàm interna solent attendere, alicu-*
 „ *jus scandali causam præbent, dum hic & ibi non omnia iisdem in Ecclesiâ ritibus agi vident,*
 „ *& hostes insuper à diversitate ceremoniarum ad disensum in ipsis Fidei capitibus incon-*
 „ *sequenter nimis argumentari faciunt, imò, quod experientiâ constat, Apostate etiam*
 „ *non rarò hanc discessus sui ab Evangelicorum cœtibus ansam audeant prætexere, quod*
 „ *cultus publici rationem non ubi vis eandem observaverint, rem hanc non nisi suspectam*
 „ *& causâ non adeò bonæ indicinam putantes; quod omne scandalum facili operâ posset*
 „ *evitari, si hæc sancti Patris augustissimi que Doctoris hausta ex ore Ambrosii monita & o-*
 „ *racula*

Facula ad animum vocarentur, idque etiam debitam cum applicatione observaretur, quod celebris hodie scriptor adversariae partis, *Honoratus Fabri*, in rem hanc satis accommodatè scripsit: *Quod pertinet ad Sacros ritus, non nego, aliquos fuisse mutatos, pro diversis temporum ratione. Cum enim usus illorum liber Ecclesiae sit relictus, non video, cur diversos diversis temporibus praescribere nequeat. Nempe, dum maneat integra Divinarum, quas Christus reliquit nobis, institutionum substantia, quidam exterius quasi indumentum, prout ratio postulat, aliquando mutetur?* Etsi enim verba haec de diversitate ceremoniarum quoad circumstantiam temporis agant, aptissimè tamen ad circumstantiam loci etiam referri possunt, imò debent juxta monitum *Ambrosii*, quod Augustinus oraculi instar se habuisse & *Matri* scandalum aliquod super diversitate ceremoniarum Ecclesiae Mediolanensis & Romanae patienti commendasse scripsit. Neque Papae in specie habent, ut de diversitate ceremoniarum inter Evangelicos conquerantur, dum modò doctrinae ejusdem systema integrum maneat, ipsis de cætero tantis ceremoniarum in orthodoxâ Antiquitate ignotarum cumulis simpliciorum animos obruentibus, ut plus de illarum, quam legum divinarum observatione esse solliciti cogantur, ac multo rigorosius puniantur, qui illas, quam has transgrediuntur, quod Augustinus quoque inter sui temporis gravamina non immeritò retulit, ac hodiernum ob Pharisæismum hunc à Christo etiam graviter castigatum, omnes in Ecclesia Papæo-Romanâ locos occupantem, referri ante omnia debeat & possit. Et nihili est omnino, quod *Bellarminus* objicit vel excipit, ne querela Augustini locum habeat aut ad hæc tempora commode accommodari possit, loqui cum de ceremoniis, quas homines privati, & muliercula in primis, sibi met ipsis imposuerint; cum integer Augustini textus apertissimè ostendat, agere eum de ceremoniis in quavis Ecclesia particulari publicis & publicâ consuetudine receptis. Laudatos equidem modò scriptor adversarius rem hanc sequenti modo studet emollire: *Scio, non-nullas superstitiones à non-nullis imprudenter induci, captatâ scilicet occasione ab aliquo ritu sacro. Scio, non-nulla per simplicitatem admisceri, quæ aliqua indigerent emendatione. Sed aliquid simplicium pietati indulgendum, præterquam quod id sacris ritibus tribuendum non est, quod à non-nullorum imprudentia & simplicitate profectum est.* Sed valde dubito, an emplastrum hoc vulneri curando aptum sit & idoneum, & num indulgentia hic circa supersticiosam simplicitatem & imprudentiam, quæ utramque, ut notum est, paginam implet, locum habere possit; præterquam, quod non pauci ritus superstitioni, quibus animi simpliciorum occupantur, & quorum incongruentiam ob stuporem & imprudentiam non advertunt, publicâ autoritate & longâ consuetudine sint recepti, & eo quidem cum Elogio, quod idem scriptor post alios non veritus est eis in genere nullis planè exceptis adscribere: *Vnum adfero, nullum esse ritum ab Ecclesia Romanâ toti Ecclesiae præscriptum, qui cum rectâ ratione (cur non cum Verbo DEI & analogiâ Fidei?) non consentiat.* Et iterum: *Id unum adfero, nullum esse, modo administratum rectè, qui ad religionem DEI, cultum non inducat.* Atqui & gentilium ritus & ceremoniarum ad aliquam religionem Dei que cultum homines induxerunt. Hic autem non sermo est de quacunque religione vel qualicunque cultu DEI, sed de religione verâ & salvificâ, eoque DEI Trinitus cultu, quem in verbo nobis revelato clarè satis indicatum habemus, aque Ecclesia antehac orthodoxâ, per aliquot seculâ, inter gravissimas tam ab hereticis, & schismaticis, quam à Tyrannis persecutiones, DEI ejusdem gratiâ conservatum scimus, ad quem nos operâ Reformationis, Lutheri cœliquis animati ministerio cœptæ & hætenus per successores continuatæ reductos esse, non immeritò gloriamur, Deoque soli debitas pro insigni hoc beneficio agimus gratias, adnexo hoc ad eundem voto, ne ad pristinam superstitionem & supersticiosam simplicitatem, quin & damnabilem imprudentiam redire nos patiatur, postquam femel hoc Jugum excussimus, adque libertatem Christi merito partam & comparatam vocati sumus, valere jussis, non tantum umbris Judæismi, sed & illis à Gentilismo ceremoniis, quas omninò negare non potuit *Bellarminus*, hoc solum prætendens, *idem antehac Christianis objecisse Manichæos apud Augustinum, & per instantiam arguens, si argumentum hoc aliquid valeret, Baptismus etiam & cæna Domini deberent tolli, cum gentiles etiam usi fuerint Baptismo, suos Mithræ sacris imitantes, & Panis Sacramentum celebraverint, Tertulliano in de præscriptionibus teste, Judæis quoque frequentibus per aquam expiationibus ex lege præscripta utentibus, quibus & olim non defuerint Panes propositionis: neque etiam debere mirum videri, si ceremonia Romanensis Ecclesiae aliquam cum Judæicis & Gentilium*

lium ritibus habeant similitudinem, cum Iudaici fuerint figura rerum futurarum, & Diabolus tanquam simia DEI semper imitari fuerit conatus Iudaicos ritus à DEO institutos, Tertulliano ibidem id observante. Licet autem in externis (Sacramentorum & Divini cultus) Symbolis aliqua sit similitudo inter Ecclesia Papæo-Romanensis & Gentilium Iudaorumque ritus, absolute tamen esse maximum discrimen, cum à sine & intentione sumant externe actiones speciem suam. Addit pro uberiori explicatione Bellarminus, ritus gentilium fiebant ad cultum Dæmoniorum, nostri autem fiunt ad colendum verum Deum. Ideo tantum interest inter illos & nostros, quantum inter sacrum & sacrilegium, quantum inter pietatem & impietatem, quantum inter Deum & Diabolum; nam sacrificia etiam erant eadem gentilium & Iudaorum, & tamen illa erant idololatrica, ista autem pia & religiosa. Et ita Bellarminus dicit Augustinum respondere Manichæis, atque hunc in modum hodie Evangelicis etiam responderi debere, Romano-Papæis communionem aut potius mutationem ceremoniarum Ecclesiasticarum è Judaismo & Gentilismo objicientibus. Videamus, an verè res ita habeat, & an Bellarminus Augustini responsum ad Manichæorum adculpationem sincerè per omnia expresserit? Adculpationem fausti Manichæorum nomine contra Christianum factam Augustinus verbis exhibet sequentibus: Vos, qui desci-

lib. 20. c. 4.

scitantes à gentibus, Monarchie opinionem primò vobiscum divulgastis, id est, ut omnia creditis à DEO; Sacrificia verò eorum vertistis in Agapas, idola in Martyres, quos votis similibus colitis; defunctorum umbras vino placatis & dapibus, solennes gentium dies ut Calendas & solstia, celebratis cum ipsis, de vitâ cerè mutastis nihil. Estis sanè schisma, à matrice suâ diversum nihil habens, nisi conventum. Partem hujus adculpationis supra etiam habuimus, ubi in specie de votis ad sanctos fuit actum, cum addito Augustini responso, quod plenius nunc exhiberi debet. Notandum verò id, quod Bellarminus non observasse videtur, Augustini responsum ad hanc fausti adculpationem non proximè subjungi, sed post multa demùm capita sequi; idque bipartitum esse, id est, non tantum retorqueri adculpationem in adculpatores, sed etiam removeri eam ab adculpatis. Ita autem vindex veritatis Christianæ augustissimus: *Discat Faustus, vel illi potius*, qui ejus delectantur literis, Monarchie opinionem nos ex gentibus non habere, sed gentes non ulque adeò ad

cap. 19. & seqq.

qualiscunque natura. Vos autem & in eo, quod eis similes estis, vani estis; & in eo, quod eis similes non estis, pejores estis. Ad hoc enim cum ipsis Monarchiam non creditis, quod illi verum credunt, ut ipsius DEI unitus substantiam expugnabilem corruptibilemque credatis, quod est impiæ vanitatis. In pluribus autem diis colendis doctrina Dæmoniorum mendaciloquorum illis multa per fusa fit idola, vobis multa phantasmata. Nec sacrificia eorum vertimus in Agapas, sed sacrificium illud intelleximus, dicente Domino, *Misericordiam volo, quàm sacrificium*. Agapæ enim nostræ pauperes pascunt, sive frugibus, sive carnibus. Pascitur enim creatura DEI de creatura DEI, que hominis dapibus congrua est. Vobis autem quia Dæmonia mendaciloqua perualebant, non ad regendam carnem, sed ad exercendam blasphemiam, abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione &c. ingrati (summo) creatori, & pro largis ejus beneficiis, sacrilegas retribuentes injurias, quoniam plerumque in Agapis carnes etiam pauperibus erogantur, misericordiam Christianorum similem dicitis paganorum sacrificiis, quorum non nullis in hoc quoque similes estis. Propterea enim nefas habetis pecora occidi, quia humanas in ea revolvi animas arbitramini, quod in quorundam gentilium Philosophorum libris invenitur, quamquam à posterioribus aliter intellectum esse dicatur. Verum in hoc etiam multò deterius erratis. Illi enim in pecore timuerunt trucidare proximum suum, vos verò DEUM vestrum, cujus membra esse etiam pecorum animas arbitramini. Nam quod hinc etiam nobis calumniatur faustus, quod iremorias Martyrum honoramus, in hoc dicens Idolanos convertisse; non tam me movet, ut huic calumniæ respondeam, quam ut ostendam, ipsum faustum calumniandi studio ab ipsius etiam Manichæi vanitatibus exorbitare voluisse, & in vulgarem atque Poëticam paganorum opinionem, à quibus alienissimum se cupit videri, nescio, quò modo, incautum incidisse. Cum enim dixisset nos vertisse Idola in Martyres, quos votis similibus colitis, inquit, defunctorum umbras vino placatis & dapibus; sunt ergò umbræ defunctorum? Nunquam hoc audivimus in vestris sermonibus, nunquam in literis legimus; imò talibus contradicere soletis opinionibus, adferentes, animas mortuorum magis minusve purgatas, aut in revolutiones ire, aut in aliquas graviore penas, bonas autem in naves imponi, & in

& in Cœlo navigantes transire hinc in illud phantasma terræ luminis, pro quâ pu-
gnando perierant; & ita nullas animas circa suorum corporum sepulchra detineri.
Unde igitur umbræ defunctorum? quæ substantia earum? quis locus. Sed male-
dicendi cupiditate Faustus, quid profiteretur, est oblitus, aut fortè dor-
mitans umbras somniando dictavit, nec, cum sua legeret verba, evigilavit. Po-
pulus autem Christianus memorias Martyrum religiosâ solennitate concelebrat &
ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum confocietur atque orationibus
adjuvetur; ita tamen, ut nulli Martyrum DEO, quamvis in memorias Marty-
rum, constituamus Altaria. *Cætera, quæ sequuntur, loco supra citato possunt legi. Post*
aliqua addit: Qui dicit, nihil nos mutasse de moribus gentium, nesciens est, quid
loquatur. Cum enim iustus ex fide vivat, finisque præcepti sit charitas de corde
puro, & conscientia bonâ, & fide non fictâ; maneatque ad confirmandam fide-
lium vitam tria hæc, fides, spes, charitas; unde fieri potest, ut pares cum ali-
quò mores habeat, qui hæc tria cum illo paria non habet? Qui enim aliud cre-
dit, aliud sperat, aliud amat, necesse est, ut aliter vivat. Et si usus quarundam
rerum similis esse videtur nobis cum gentibus, sicut cibi & potus tectorum, ve-
stimentorum, lavacrorum, & qui ex nostris conjugalem vitam gerunt, hæreditan-
dorum; longè tamen aliter his rebus utitur, qui ad alium finem refert usum earum,
& aliter, qui ex his DEO gratias agit, de quo prava & falsa non credit. Sicut
enim in ipso errore vestro, cum eo pane vescamini, quo cæteri homines, & fru-
ctibus vivatis & fontibus, lanâ & lino similiter texto amiciamini, nec tamen in his
parem ducitis vitam, non aliud edendo, aut bibendo, aut induendo, sed aliud sen-
tiendo & credendo, & ad alium finem ista omnia referendo, finem scilicet erroris
vestri atque vanitatis; ita nos & in his & in aliis, quæ similiter sumimus, non simi-
liter vivimus cum gentibus, easdem res non ad eundem finem referendo, sed ad
finem legitimi divinique præcepti &c. Ultima hæc Augustini verba non adposuif-
sem, utpotè quæ præsentis instituto non adedò multum infervire videntur, nisi iisdem
in eodem negotio observassem uti *Johannem Filescum*, Parisiensem Theologum, Select. lib.
2. pag. 163.
scqq.
qui insuper alia quatuor testimonia ex Augustino commendat, quibus adculpationem
de mutatione ceremoniarum è gentilibus inprimis repellere studuit, utut frustra &
in vanum. Primum est: *Hoc prætereundum non est, quod Templum, Sacerdotes, sa-*
crificia & alia quæcumque ad hæc pertinentia, nisi uni vero DEO deberi nosset Dii falsi,
hoc est, Dæmones, qui sunt Angeli prævaricatores, nunquam hæc sibi à cultoribus suis,
quos decipiunt, expetiissent. Secundum: *Pagani diis suis edificarunt Tempia & sta-*
tuerunt aras, & Sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem Martyri-
bus nostris non Tempia, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum spiri-
tus apud DEVM vivunt, fabricamus; nec ibi Altaria erigimus, in quibus sacrificemus
Martyribus, sed uni DEO & Martyrum & nostro immolamus sacrificium. Et paulò
post: *DEO non ipsis sacrificat Sacerdos, quamvis in memoriâ eorum, quia DEI Sa-*
cerdos est, non illorum; ipsum verò sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis,
quia hoc sunt & ipsi. Tertium: *Superstitiosum est, quidquid ab hominibus est insti-*
tutum, pertinens ad faciendâ idola & colenda, vel ad colendam creaturam, partemve
creature ullam, sicut DEVM. Et de hoc Augustini testimonio observat *Filescus*, si
nihil aliud occurreret, quod Ceremoniarum iniquis reprehensoribus posset re-
poni, illud cuique moderatori sufficere arbitraret. Quis enim, inquit, in Cere-
moniis nostris ab Ecclesiâ institutis & probatis aliquid perfimile deprehendat, nisi
meris calumniis & mendaciis fidem omninò adhibendam adfirmet? Quartum de-
indè subjungit testimonium, quo sanctum Patrem totum hoc de gentilium imi-
tatione *argumentum lepidè & acutè scribit* explanare: *Nos non pro-*
pter superstitionem profanorum debemus Musicam fugere, si quid inde ad intelligendas
S. Scripturas utile potuerimus rapere, nec ad Theatras illorum nugæ converti, si aliquid
de Citharis & organis, quod ad spiritualia valeat capiendâ, disputemus. Neque enim & lite-
ras discere non debuimus, quia earum repertorem dicunt esse Mercurium; aut quia Iustitia
Virtutisque Tempia dedicarunt, & qua corde sunt gestandâ, in lapidibus adorare maluerunt,
propterea nobis Iustitia virtusque fugienda est. Imò, quisquis bonus verusque Christianus
est, Domini sui esse intelligat, ubicumque invenerit, Veritatem, quam confitens & agno-
scens etiam in literis sacris, superstitiosa repudiet figmenta, doleatque homines atque ca-
veat

veat, qui cognoscetes Deum, non ut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt. Addit Filescus, Locus hic non otiose & perfunctorie legendus mihi videtur, ut potest, qui ad Questionem, quâ de agitur, & explanandam & illustrandam conferat plurimum. Si enim veritas, ubicunque reperitur, seu apud gentiles, seu apud alios, DEI esse dicatur; non minus ejusdem esse dicitur, quidquid actum fuerit & institutum, quod suapte naturâ unius Divini Numinis honori congruere videatur, licet voluntate hominis prævâ creaturâ potius, quàm DEO tributum sit. Neque contentus his quatuor prolixioribus, duo adhuc breviora ex eodem Augustino subnectit. Prius: *A quo cumque verum dicitur, illo donante dicitur, qui est ipsa veritas.* Posterius: *Luculentis ingenii non desit resplendentia veritatis.* Illud verò præcipuum esse putat, quod scripsit: *Nonne cum Moysè DEVS loquebatur, & tamen consilium regendi atque administrandi tam magni populi à Socero suo, alienigenâ scilicet homine, & maxime providus & minime superbus accepit? Nonne enim vir ille, ex quacunque anima verum processisset consilium, non ei, sed illi, qui est veritas, incommutabili DEO tribuendum esse.* Sed fallitur & Bellarminus & Filescus, & quicumque existimant, his augustissimi Doctoris Patrisque sancti testimonii depelli posse de mutatione ceremoniarum à Gentilismo adulationem. Si enim omnia & singula hæc Augustini loca à propriis examinarentur sedibus, manifestum fieret, parum, si non planè nihil ea ad præsens institutum conducere. Status enim Controversiæ non in eo versatur, an nihil omninò boni Gentiles sciverint vel habuerint, id enim negare, esset legem naturæ omnium cordibus Apostolo doctore inscriptam negare, Deumque adulare, quod gentibus nihil omninò de suâ cognitione reliquum fecerit, eosque planè & in totum deseruerit. Neque id etiam venit in questionem, an Gentiles Sathanâ instigatore à Judaismo aliquas mutari sint ceremonias, est enim id etiam extra omne dubium, publicisque scriptis Evangelicorum quoque studio prolixissimè ostensum. Verùm hoc est, quod hic quam-maximè urgetur, an licitè à Gentilismo ceremonie in Ecclesiam ad Trinumius DEI cultum sint translatae, iisque verus & unus ritè colatur DEUS, quibus, non dicam Deatri & Idola, sed ipse Sathan per ea & in eis fuit cultus & adoratus? Notum est enim, quâ sollicitudine & curâ antehac caverint Christiani, ne quid à Gentilismo, quem ad Evangelium de Christo vocati deseruerunt, impari adhereret. Notanter id ad Tertullianum seculo antecedente B. Rhenanus in argumento libri de Coronâ Militis sub initium observavit, scribens: *In ipsis Christiana Fidei visis, quia paulatim Ethnicis nostris adjungebant, opus omninò fuit, ut à profanis Gentilium ceremoniis caverent, qui Christo dedissent nomen. Itaque non solum ab his temperandum fuit, quæ manifestam præ se ferrent impietatem, sed etiam ab illis, quæ possent in differentia vocari, hoc est, neque bona, neque mala, partim ne quisquam infirmior ex Christianis offenderetur, partim ne Ethnicis in suis confirmarentur erroribus, dum rectius putant, quod à Christianis etiam observari vident.* Et quia Faustum supra Christianis observationem quoque dierum apud gentiles solemnium, ut Calendarum & Solstitiorum objecisse vidimus, hinc prætermitti non debet, quod ea de re graviter alibi monuit Augustinus: *Quis estimaret, quàm magnum sit peccatum, dies observare, & menses & annos & tempora, sicut observant, qui certis diebus, sive mensibus sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eò quod secundum vanas hominum doctrinas fausta vel infausta existiment tempora, nisi hujus mali magnitudinem ex Apostoli amore pensaremus, qui talibus ait: Timeo, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Quam Apostoli sententiam alibi latius & ex professo tractans Augustinus, ubi non de Judæis, sed de gentilibus etiam intelligi posse ostendit, ne quid præscribere videatur, addidit: *Eligat lector, utram volet sententiam, dummodo intelligat, ad tantum anime periculum pertinere superstitionas temporum observationes, ut huic loco subiceret Apostolus, Timeo, ne forte sine causa laboraverim in vobis, id quod Author Notarum ad Jus Canonicum, ubi Gratianus utrumque hoc Augustini testimonium adduxit, ex eodem non malè observavit. Quorsum pertinet ille etiam locus, qui sub Augustini nomine in eodem Jure Canonico verbis legitur sequentibus: *Non observetis, dies qui dicuntur Aegyptiaci, aut Calendarum Ianuarii, in quibus Cantilena quedam, & comestiones, & dona ad invicem donantur, quasi in Anni principio, boni sati augurio, aut aliquot menses, aut tempora, aut dies, Annos, aut luna solisque cursum, quia qui has aut quascunque Divinationes, aut fata, aut auguria observat aut attendit, aut consentit observantibus, multaverit & sine***

Epist. 28.
& 52.Præf. ad
libr. de
Doctr.
Christ.vid. Dilh.
Disput.
Tom. II. p.
162. &
seqq.Enchir. ad
Laur. cap.
79.

Galat. 4.

cap. 27.
qu. 7.

et sine causa, magis ad sui damnationem, quam ad salutem tendit. Hæc si cum antecedentibus Augustini testimoniis conferantur & probè ponderentur, adparet inde, Augustinum adulationes Fauſti & Manichæorum contra Christianos partim in aduersarios reſtorſiſſe, ut à principio ſtatim monui, partim Chriſtiani à Gentilibus mutuo ſumſiſſe videri poſſunt, ut pote omnibus modis mores Gentilitios in communi etiam vitâ fugientes. Alia autem planè ratio eſt illius aduſationis, quâ hodiè Romano-Papæi accuſantur, quod plures in cultu publico Ceremonias à Gentilibus mutuo acceperint ut pote quam tantum abeſt, ut à ſe depellere conentur, ut potius illam mutuacionem omnibus modis ſtudeant defendere, oſtenſum id eſt antehac juſto Nicolai Hunni, Theologi laborioſiſſimi pariter & iudicioſiſſimi commentario non ita pridem recenter edito de Apoſtaſi &c. Et referri huc debet, quod de opere *Singularium Martini de Roa*, itidem nuper modò Lugduni in Galliis reſcuto D. *Dorſcheus*, Præceptor deſideratiſſimus iudicavit, *Authorem hunc in hiſce Singularibus ſuis in eo totum eſſe, ut Chriſtianos, quos vocat, ritus ex Ethnicismo deriuet.* Nimirum quanto olim ſtudio Sathanas DEI ſimiaritus populi Judæorum ſuis commendavit cultoribus, quantâ poſtmodum ſollicitudine Apoſtolorum ductu veteres Chriſtiani auerunt, ne quid fermenti conuerſis è Gentiliſmo adhæreat, de quâ teſtimonium præbere poſſunt laudatæ Auguſtini contra Manichæorum aduſationes Vindiciæ; tanto fervore è contrario hodiè defenduntur ceremoniæ, ut vocantur, Eccleſiaſtica, quas è Gentiliſmo mutuatas non inſiciantur, ſed agnoſcunt & pro eis tanquam pro Aris & foris pugnant Doctores Papæi, in hoc etiam à ſinceritate Auguſtiniã quam-maximè recedentes. Et hæc quidem de Ceremoniis occasione teſtimonii illius Auguſtiniã contra Bellarminum hætenus vindicati dicta poſſent ſufficere, niſi unicum adhuc reſtaret, hic non omninò prætermittendum. Nimirum ad cæteras in Eccleſiã Papæo-Romanã ceremonias reſert Bellarminus etiam Latini Idiomaticis in Sacramentorum adminiſtratione uſum, hanc de eo faciens poſt alias propoſitionem: *Sapientiſſimè inſtitutum eſt, ut in Eccleſiã latinã latinè Sacramenta adminiſtrentur.* Non repeto, quæ ſuprà de editionibus Bibliorum vulgatis ex Auguſtino contra Bellarminum obſervavi, huc etiam omninò pertinentia. Illud tantum noto, Bellarminum non potuiſſe huius ſuæ Propoſitionis veritatem ullo antiqui Doctoris, adeò nec Auguſtini etiam autoritate firmatam lectori ſiſtere, recentioribus *Iſidori, Alcuini, Amalarii, Rabani, Strabonis, Micrologi, Ruperti, Thomæ VValdenſis*, qui de diuinis in Eccleſiã officiis ſcripſerunt, nominibus contentum, eo quemet ipſo iterum de novitate huius ſuæ propoſitionis & contenti in eâ dogmatis domeſticum teſtem & ingenuum confeſſorem. Benè antehac, ut & aliàs non ſemel, ſcriptor ſeculi antecedentis maximi in multi iudicii, *Georgius Caſſander*, in deſenſione libelli de officio pii Viri: *optandum videtur, ut juxta Apoſtolicum mandatum & priſcum Eccleſiæ morem in publicis Eccleſiæ precibus, cantionibus & lectionibus, quæ populi cauſa ſuſcipiuntur, populi quoque ratio aliqua habeatur, neque in totum & perpetuò ab omni Communione precum & lectionum diuinarum vulgus fidelium arceatur. Maniſta ſunt Pauli verba, non intelligi poſſe, quod dicitur, niſi per linguam ſignificantem exprimas ſermonem; & cum, qui ob imperitiã, quod dicitur, non intelligit, fieri non poſſe, ut ad alterius gratiam actionem Amen reſpondeat. Et oraculum illud, cuius monitu Pontifex Romanus cum Senatu Cardinalium genti Sclavorum conſeſſiſſe dicitur, ut Patriã linguã in Sacris operandis uterentur, ad omnes Chriſtiani nominis gentes pertinere videtur. Omnis ſpiritus laudet Dominum, & omnis lingua conſiteatur. Et Thomas Cajetanus, Vir haud dubiè doctiſſimus & acutiſſimus alicubi ſcripſit, melius eſſe ad edificationem Eccleſiæ, orationes publicas, quæ audiente populo dicuntur, linguã vulgari in Eccleſiã dici, quam Latinã; idque, cum à quibuſdam reprehenderetur, reſpondit ſe fundiſſe ſuper doctrinã Pauli. In margine editionis Pariſinæ additur: *Huius Voto ſuffragatur Eraſmus, de modo orandi, ſcribens: Optandum eſſet, ut totus cultus diuinus linguã toti populo notã perageretur, quem ad modum olim fieri conſuevit, omniaque ſic explanatè diſtinctè que ſonarent, ut ab attentis poſſent intelligi. Id quod huic**

Quæſtioni omnio fuit addendum.

De Miſſã,
cap. 12. §.
31. p. 341.

Oper. pag.
m. 265.
Edir. Pariſ.

1. Cor. 14.

Contro-